

SPECIMEN PHILOSOPHICUM
DE
DIFFERENTIA NOTIO-
NUM INSTRUMENTALIIUM ET
REALIUM.

QUOD
Conf. Amplisf. Fac. Philos. Reg. Ac. Aboënsis,
Publico proponit examini.

AUCTOR
Mag. GABRIEL ISRAEL HARTMAN,
*Philos. Theor. Docens, Aman. Biblioth. nec non. Reg. Soc. Oecon. Finl-
Secretarius secundus.*

Respondentibus
ANDREA LUNDGREN, *Sueo-Gotho*, CAROL. GABR. WESTZYNTHIO, *Ostrobo-*
JOH. ADAM EDMAN, *St. R. Tav.* & ADOLHO SIMI APPELGREN, *St. R. Ost.*

Diebus 28 Nov. nec non 5, 15 & 18 Dec. MDCCCIV.

ABOÆ, Typis FRENCKELLIANIS.

LIBRARY

OF THE

IN SACRAM REGIAM MAJ:TEM

SUMMÆ FIDEI VIRO,

E REGNI SVECIÆ PROCERIBUS UNI,

SUPREMO AD AULAM REGINÆ VIDUÆ MARESCHALLO,

REGIÆ ANTEHAC EDUCATIONIS GUBERNATORI VICARIO,

ACADEMIÆ ABOËNSIS CANCELLARIO,

REGIORUM ORDINUM EQUITI & COMMENDATORI,

ILLUSTRISSIMO ATQUE EXCELLENTISSIMO

COMITI AC DOMINO

DOMINO

CAROL. AD. WACHTMEISTER,

GRANDI HUIUS MUSARUM SEDIS COLUMINI,

MÆCENATI SUO MAXIMO,

SACRUM

VOLUIT, DEBUIT

AUCTOR.

IN FACILITY REGIONAL MATH

1971-1972

The following table shows the results of the regional mathematics competition held in the facility region. The table lists the names of the students who participated, their schools, and their scores. The students are listed in descending order of their scores.

REGIONAL MATHEMATICS COMPETITION

Results of the Regional Mathematics Competition held in the facility region. The table lists the names of the students who participated, their schools, and their scores. The students are listed in descending order of their scores.

1. [Name] [School] [Score]

Hanc veniam petimusque damusque vicissim.

HORATIUS.

Quam certum est nos cogitare de rebus, quasdamque res scire atque earum affectiones & relationes observare; tam certo etiam constat, nos nostra cogitata cum aliis hominibus & loquendo & scribendo communicare. Jam inde a primis ætatibus, vix egressi e maxima feritate, ubi etiam fortasse gestibus sensa sua protulerunt, sermone usi sunt mortales; & postquam ad altiorē culturæ gradum pervenit genus humanum, fuerunt, qui non solum litteris suas cogitationes mandare didicerint, sed etiam qui indolem linguarum, quibus usi sint & utantur homines, diligenter sint percrutati.

Sed quamvis Philosophi, ex altera parte de ideis & cognitione nostra assidue cogitaverint, & ex altera simul cum linguarum peritis de harum indole & legibus diligenter scripserint; nemo tamen, ut putaverim, ad totam, qualis in se est, rationem communicandorum cogitatorum satis accurate animum advertit. E contrario mihi videntur philosophi instrumenta, nobis a summo optimoque Numine communicationis fere solum causa concessa, cum ipsa cogitatione & cognitione rerum sive ideis res repræsentantibus, sæpissime confundisse. Quod si non fecissent, in tot errores, subtilitatesque metaphysicas verborum ambiguitate partas, unde exitum invenire non potuerint, certe haud incidissent. a) Hinc, si hoc
A ita

a) Idem LOCKE sensisse videtur. Verba ejus sunt (*Essay on Human Underst. B. III. Ch. VIII. §. 12*): *The ordinary Words off Lan-*

ita fit, patet, pernesariam esse disquisitionem accuratam
veræ hujus modi s. rationis indolis, discriminisque notio-
num realium & instrumentalium. Quare me laborem & in-
geniolum meum in hanc materiam enucleandam non frustra
impensurum fore putaverim, cum, speciminis academici loco mea
circa illam rem cogitata peritiorum examini subjicerem & pro
virili explicare & defendere conarer.

Mihi quidem objici potest, quod ex principiis, in hoc
vel illo systemate philosophico obviis, mea de hac materia
sensa non deduxerim; sed in tanta penuria certi, in tot ad
idealismum & scepticismum vergentibus moliminibus, quæ sy-
stemata philosophica pleraque sædant, quibusque fidem mini-
me esse præbendam existimaverim, non potui, quin propius
ad sensum communem, usumque rationis simpliciorum ea, quæ
statuenda esse putaverim, accommodarem. Quamobrem ad
res ipsas, quales eas inesse in mente humana intellexerim,
non quales ex principio quodam incerto, ut sunt revera plu-
rima systematum philosophantium, non minus recentiorum
quam antiquiorum, per vias logicas, scilicet ratiocinando,
proveniant, refugiendum esse crediderim: putans me, in per-
scrutatione mea, principiis propriis superstructa & factis ob-
viis consentanea, si scil. id sint, non minus philosophaturum
esse, quam si, res ipsas despiciens, ex præceptis cujusdam
philosophi, propositam quæstionem pertractaturus essem.

§. I.

Quomodo Ens cogitans, summum, perfectissimum, infinitum, ideas & cogitationes in mente spirituum finitorum exci-
tare

*guage, and our common Use of them, would have given us light
into the nature of our Ideas, if they had been but consider'd with
Attention,*

tare & immutare valeat, hoc loco non quæritur; sed tantum de methodo, qua in suis cogitatis communicandis utantur naturæ finitæ, præsertim vero homines inter se, disputandum est. Consilium enim, quo hoc argumentum explanandum nobis sumimus, aliud non erat, quam ut aliquid conduceremus ad scientiam cognitionis humanæ, præparandam: quæ scientia est conditio, sub qua verum invenire & de eo certi esse possumus.

Pro certo autem habemus, has naturas cogitantes non posse ea, quæ sciunt, quæque cogitaverint, immediate aliis tradere, ut illa ex mente hujus in mentem alterius quasi fluant, & ita tanquam una cognitio ex duabus efficiatur. Spiritus finiti ita sunt limitibus circumscripti, ut alter eorum extra alterum sit, & nulla communicatio, nisi mediata, inter illos existeret possit. In tertio scilicet quodam, ut in medio, cogitationes suas exponat alter, alter vero illas ex tertio illo sive medio quasi exhauriat, sibi que proprias reddat, necesse esse facile intelligimus.

Signa igitur externa cogitationum necessaria sunt, si alias existat communicatio illarum inter homines *b)*. Alter illa signa ita præferre debet, ut illis, quæ cogitaverit exprimenda, accurate respondeant; alterum vero oportet hæc signa prolata excipere, & sic intelligere, ut ex indicibus eorum scire possit, quid ille, illis exhibendis, significare & prodere voluerit: Quod autem qua ratione, quibus instrumentis, quotque operationibus mentis, fieri debet, exponere adgredior.

b) LAMBERT in *Novi Organi Semiotica*, & §. 13 dicit, *Dass wir ohne solche Zeichen anderen unsere Begriffe nicht mittheilen können, ist an sich so klar, dass es keines Beweises bedarf*; & LOCKE in Libro suo de *Intellectu humano* (Lib. III. Cap. II. §. 1.) *Man, inquit, tho he has great variety of Thoughts, and such, from which others, as well as himself, might receive Profit and Delight; yet they are all within his own Breast, invisible, and hidden from*

others, nor can of themselves be made appear. The Comfort and Advantage of Society not being to be had without Communication of Thoughts, it was necessary that Man should find out some external sensible Signs, whereby those invisible Ideas, which his Thoughts are made up of, might be made known to others. Et sic alii; illis fere tamen exceptis, qui existentiam rerum externarum per se negarunt, & illam esse extra omnis nostræ cognitionis orbem positam contenderunt, quoniam illis de methodo, de qua agimus, non fuit disserendum. Hæc attuli vero, non ut claram rem auctoritate Philosophantium demonstrarem, sed ut cerneretur, rem, de qua convenient omnes, demonstratione non egere.

§. 2.

Primo contuitu quidem duo tantum requiri videntur, ut efficiatur ejusmodi communicatio: prolatio scilicet signorum, eorumque perceptio, ut intelligantur. Si vero diligentius hanc materiam tractamus, perspicimus sex omnino operationes adesse, siue sex diversis rebus uti necesse esse, siue sex stationibus esse insistendum, antequam cogitata a mente ad mentem perveniant, seu antequam nostram mentem rectè intelligere valeant alii homines, aut antequam nos aliorum sensa percepta & cognita habeamus. Quæ res & operationes siue stationes sunt sequentes.

I. Idea & idearum series, quæ in mente nostra, res, de quibus cogitamus, nobis repræsentat, & in qua revera consistit ipsa nostra cognitio & cogitatio, quam cum alio quodam communicare, eique notam facere, volumus.

Rem scire nihil aliud est, ac Ideam siue imaginem rei ejusdem mente tenere, qualisque illa sit considerare, & partes ejus, quatenus apprehendi possunt, animadvertere. Vides ex gr. machinam quandam artificiose constructam, ejusque structuram, indolem, usum, pervidendo & cogitando cognoscere audes: quatenus vero illam scis & cognitam habes? Eatenus scilicet

scilicet tantum, quatenus habes ideam illius machinæ ita effectam, ut hæc per illam, nulla nempe parte comprehensibili omisfa, repræsentetur, utque ita tibi fit illa idea loco machinæ, cum de hac ulterius cogitare velis. Scis Deum esse, quando Ideam ejus vere existentis habes. Scis qualis est, si Ideam ejus naturæ consentaneam tenes. Cognoscis hominem certum, quando idea ejusdem hominis ita uteris, ut, absente homine, eum tamen possis tibi in animo repræsentare & ideam considerando, quamvis partem ejus, quasi oculo quodam interno, cernere. Observandum quoque est, nos eadem ratione cognoscere rerum relationes, qua res ipsas, nempe tenendo ideam relationis; quod vero fit, cum ideas rerum in mente juxta habemus, & illas ita consideramus, ut, quomodo se invicem habeant, cernamus. c).

c) Lector facili negotio observat, vocabula SCIRE & COGNOSCERE hic idem significare. Illis sic uti volui, quia, me iudice, idem est rem scire & rem cognoscere; nam nihil omnino ulterius scire possumus, quam id cognitum habemus, & contra. Sunt quidem, qui dicant, nos scire rem, quando non modo rem per se cognoscimus, sed etiam rationes sive causas rei cognitæ habemus; sed quis est qui non sciat, nos æque bene dicere: &, *scire rem*, &, *scire causas ejus*? scil. interest inter rem scire tantum, & rem penitus scire, ita ut etiam causas ejus sciāmus. Hæc verò quæstio non est de scientia ut cognitione demonstrabili; sed de cognitione nostra in universum. Huc pertinet quod ARISTOTELES (ANALYTICOR. POSTER. L. I. C. 2.) dicit, ubi definire voluit quid per τὸ Scire (*eiden*) intelligendum; scil. SCIRE rem, esse idem, ac perspicere quæ sit causa rei, quod illa revera ejus rei causa sit, & quod hæc aliter se habere non possit: & secundum THOMAM CAMPANELLAM est SCIRE, rem per causas nosse (vid. BRÜCKERI HIST. CR. PHILOS. TOMI IV. P. II. p. 131.) Quæ omnia de cognitione demonstrabili, sive Scientia, ut vulgo sumitur, manifeste agunt.

Philosophi diverso modo exponere voluerunt quid sit COGNOSCERE, quid sit COGNITIO. Opiniones eorum afferam, ut videat Lector quid certi & demonstratione ulterius non agentis in illis insit, quæ dixerim. WOLFF (PSYCHOL. EMPIR. PART. I, SECT. II, C. I. §. §.

51, & 52) dicit: "Rem cognoscere idem esse ac ejus notionem vel Ideam sibi acquirere — Cognitionem esse actionem animæ, qua notionem vel ideam rei sibi acquirit: in quo cum illo congruit definitio cognitionis, quam exhibet BAUMEISTER quasi commentandi causa (ELEM. PHIL. REC. METAPH. §. 183): *Actio illa, qua anima res sibi representat & percipit, dicitur COGNITIO*. Hic observare liceat, Actionem aut passionem non ad cognitionem ipsam pertinere, sed ad systema Wolfianum. Nam cum Ideam sive notionem rei tenemus, cuncta questione de ortu ejus Idææ sive notionis omisa, rem eatenus cognoscimus, quod cuique facile est intellectu.

LOCKE, cui plures consentiunt, (De intellectu hum. L. IV. C. I §§. 1. 2.) dicit - - - *it is evident, that our KNOWLEDGE is only conversant about our Ideas. KNOWLEDGE then seems to me to be nothing but the Perception of the Connection and Agreement, or Disagreement and Repugnancy of any of our Ideas. In this alone it consists.* etc. Scilicet putat cognitionem consistere non in ideis sive notionibus ipsis a mente perceptis; sed solum in earum convenientia & pugna, quatenus a mente percepta sit. Quare etiam (L. IV. C. III §. 1 & 6) dicit: *We can have KNOWLEDGE no farther than we have Ideas - - - It is evident, therefore, that the Extent of our KNOWLEDGE comes not only short of the Reality of Things, but even of the extent of our own Ideas - - - We have the Ideas of a Square, a Circle, and Equality; and yet, perhaps, shal never be able to find a Circle equal to a Square, and certainly know that it is so, &c.* Sed longe aliud est perspicere relationes inter res intercedentes, & cognoscere res istas. Verum quidem est, nos eatenus etiam cognoscere relationes rerum, quatenus ideas illarum accuratas habemus; sed quando in notione Circuli quantitatem ejus non accurate cognitam, quamquam determinatam tenemus, mirandum non est, quod non possumus accuratam instituere comparisonem inter Circulum & quadratum; nam non possumus cognoscere ea esse æqualia aut inæqualia respectu magnitudinis eorum, quorum magnitudinem non cognitam habemus. Ex altera parte vero luculenter patet, nos rerum relationes non posse cognoscere ulterius, quam ipsas res novimus, h. e. quam Ideas illarum mente tenemus — Unde constat, nos eatenus tantum res cognoscere, quatenus earum ideas habemus, & his ipsis absolvitur nostra cognitio.

KANT vero (ille quidem celeberrimus) ex tenore systematis sui statuit

statuit cognitionem in eo consistere, quod datae Ideae se determinate referunt ad Objectum quoddam. Verba ejus sunt (CRIT. D. R. VERN. II AUFL. pag. 137. Conf. MELLINS WÖRTERB. D. KRIT. PHILOSOPHIE, ART. ERKENNTNISS): ERKENNTNISSE bestehen in der bestimmten Beziehung gegebener Vorstellungen auf ein Object. Object aber ist das, in dessen Begriff das Mannigfaltige einer gegebenen Anschauung vereinigt ist. Unde videtur cognitionem apud illum non esse nisi Ideam rei; cetera systema ejus respiciunt, s. modum, quo, ex mente ejus, Ideas rerum habere possumus. Observandum autem est, cognoscere, ex praeceptis ejus, certum semper Objectum respicere, quatenus sensibus, sive sensualitate mentis percipitur, non vero quatenus cogitari possit aut cogitetur, ut possibile tantum, (Vide de hac re MELLINS WÖRTERB. ART. ERKENNTNISS & locum ibi citatum). Sed est notandum, nos cognoscere rem non amplius, quam Ideam ejus habemus, itaque aut ut possibile tantum, aut ut vere existentem. Acque nempe bene dicimur cognoscere rem possibilem qua talem, ac cognoscere rem, ut sensibus perceptam; nam modus cognoscendi, cognitionis essentiam non efficit. Quod etiam ferit ea, quae de cognitionis indole dicit ABICHT (SYSTEM DES ELEMENTARPHILOSOPHIE pag. 19. 109, & 128), cujus verba sunt: Mit den Erkenntnissen erkennen wir Gegenstände; das ist Thatfache - - Das Erkennen ist nämlich ein Bewußtseyn in so fern es durch eine ERKENNTNISS bestimmt ist, ein Bewußtseyn von einem solchen und keinem andern Gegenstande zu seyn; und eine ERKENNTNISS ist eine Vorstellung in so fern sie Bestimmungsgrund des Bewußtseyns ist, &c. — Sed non est amplius de hujus verbi usu disputandum; cum omnino extra dubium esse putem, nos non nisi per ideas res cognoscere.

De re autem cogitamus, quando ideam illius rei in conspectum mentis provocamus, & ita tractamus, ut partes ejus quasi percurrento, singulatim consideremus, quae sint, quales sint, quomodo totam ideam sive rem representatam efficiant—præterea, quando illam ideam cum aliis ideis comparamus, eas juxta contemplamur, & ad relationes, tali collatione ortas, attendimus. d)

Cuique manifestum est, nos cogitando non immediate res ipsas tractare, sed solum ideas rerum. Cogitando quidem possumus

sumus rem nobis familiorem reddere, diligentius considerantes partes ejus, quales & quatenus in idea, quam tenemus, sunt obviæ; & conferendo istam ideam cum ideis ceteris, relationes rerum quæ & quales esse possint, detegentes: nam ejusmodi comparatione instituta, qua ideas rerum juxta & invicem animo intuemur, efficere quidem valemus, ut recte dicere possimus: ubi res, de qua agitur, in hoc vel illo statu est, quando a tali re ita aut aliter afficitur, vel quando hoc vel illo modo tractatur, vel ubi denique hac vel illa ratione cum aliis rebus convenit, & s. p. ita se habeat, ejusmodi relationes oriuntur, tales effectus proveniant, necesse est, quatenus scilicet rem ipsam, resque cum quibus illam comparamus, accurate per ideas nostras repræsentatas habeamus — idque non aliter, ac chemicus, qui in officina materiam materiæ miscet, & effectus inde provenientes cernit, dicere potest & pro certo habere, ejusmodi effectus etiam extra officinam in gremio naturæ, ubi & quando eadem materiæ eadem ratione miscentur, necessario exsistere. Minime vero rem ipsam, quæcunque sit, cujusmodique natura & indole gaudeat, quatenus per se sit, cogitando invenire possumus, nisi jam in ideis nostris data & determinata est; nam illas, quas tenemus ideas rerum, tractare et, considerare, conferre quidem valet mens, non vero immediate augere, nec incognitam rem ad cognitionem perducere, nisi rebus ipsis percipiendis: nempe, cogitando, notitiam non rerum ipsarum, sed relationum inter res sibi jam cognititas intercedentium, & eorum quæ inde consequuntur, acquirere possunt homines.

Qui vero plures partes, pluraque, ut dicunt, prædicata rei intra mentem tribuit & adnumerat, quam illius idea jam continet, vel quam ex ipsa re, percipiendo haurit, nisi relati-
 va essent, certe errat, imaginationisque fructus sive factum pro re ipsa falso habet; quod igitur veritatis studioso evitandum esse, sole meridiano est clarius f).

d) De indole cogitationis multa docuerunt Philosophi, quorum tamē men cogitata ad tres apte referri possunt classes:

I.º Qui putarunt cogitationem idem esse ac conscientiam, qua nobis omnium eorum, quæ in nostra mente sunt vel fiunt, conscii sumus, ut cogitare rem, sive de re cogitare, idem omnino sit ac conscientium idæ illius rei esse, & cum nullam rem cognoscamus, nisi quatenus ejus ideam in mente nobis repræsentatam habeamus, h. e. cujus idæ nobis conscii sumus, cogitatio & cognitio revera idem significare videtur: sic WOLF (PSYCHOL. EMPIR. §. 23 & seqq.) notionem cogitationis exponit. COGITARE, inquit, *dicimur, quando nobis conscii sumus eorum, quæ in nobis contingunt, & quæ nobis tanquam extra nos repræsentantur* (extra nos, scil. ut cogitantes, ut subjecta cogitationis). *Cogitatio igitur actus animæ, quo sibi sui rerumque aliarum extra se conscia est.* — Nos igitur cogitare affirmamus, quando nobis rerum quarundam aut operationum mentis nostræ sumus conscii. Enimvero quando nobis nihili conscii sumus, veluti in somnio, tum nos non cogitare pronunciamus. (De conscientia idearum in somnio non est cum illo disputandum, quia Systema Leibnitianum redolet, & quia cuique notum esse debeat, nos omnino nihil nobis repræsentatum habere, nisi simul ejus conscii sumus. — Quod idem etiam intelligendum est, in §. 26 ubi dicere pergit:) **OMNIS COGITATIO & PERCEPTIONEM** (quæ est (vide ibid. §. 24) actus mentis, quo objectum quodcumque sibi repræsentat — ita enim, inquit, percipimus colores, odores, sonos: ita mens percipit se ipsam & mutationes in se contingentes) & **APPERCEPTIONEM** (qua mens perceptionis suæ sibi conscia est) *involvit.* Scil. operationem, cujus nulla pars abesse possit, in duos quasi diversos actus divisit, ut systema, quoad ideas non adhuc ad conscientiam erectas, defensum & integrum haberet. — **CARTESIUS**, cujus principium philosophandi erat: *cogito, ergo sum*, etiam distinctius eandem cogitationis notionem exponit (**PRINCIP. PHILOS. PART. I. ART. 9.**). Ejus verba sunt: *Cogitationis nomine intelligo illa omnia, quæ nobis consciis in nobis sunt, quatenus eorum in nobis conscientia est.* — Atque ita non modo intelligere, velle, imaginari, sed etiam sentire idem hic est, quod cogitare (**CONF. BRUCKERÍ HIST. CRIT. PHILOS. TOMI IV. P. II. p. 295.**). Cartesius vero, postquam animam sive spiritum esse Substantiam cogitantem docuerat, statuebat spiritum semper cogitare, itaque etiam animam humanam, quanquam suarum cogitationum non semper esset conscia, veluti in somno; & ita no-

men cogitationis vel latius sumit, aut sibi contradicit. — LOCKE hanc notionem cogitationis, quasi jam stabilitam, nullaque disputatione egentem, habet. Ideas animo tenere & tractare erat ei cogitare, quod videre potest lector apud illum, LIB. CIT. B. II. C. 19. — Cum his convenit, non solum quod CHEV. DE JAUCOURT (ENCYCLOPEDIE OU DICTIONN. &c. à NEUFCHATEL. ART. PENSÉE) dicit, cujus verba sunt: *On peut regarder le mot PENSÉE comme celui qui exprime toutes les opérations de l'ame. Ainsi j'appelle PENSÉE tout ce que l'ame éprouve, soit par des impressions étrangères, soit par l'usage qu'elle fait de sa réflexion* — sed etiam aliquo modo, quod ex recentioribus BOUTERWIK (ANFANGSGR. DER SPECUL. PHILOS. p. 45) urget: *Der wirkliche Akt der Selbsterhebung des Subjekts über die Objekte ist das ursprüngliche Denken, und dessen Resultat der Gedanke. . . . Es ist eins, ob wir sagen: Das Subjekt spricht sich selbst ein eignes Daseyn zu: oder Kürzer: ICH DENKE. En apperceptionem Wolfii, & in hac omnem liberam idearum nostrarum tractationem!* Unde cernere potes quatenus cum illa, quam meam esse dixi sententiam, conveniant re, quamquam verbis discrepant.

220 Alii vero cogitationem, illam esse mentis actionem, qua relationes rerum & idearum percipit & observat, omnino idem, quod Locke cognitionis nomine notavit, (vide supra p. 6.) statuere voluerunt. Huc adnumerandi sunt e. gr. TETENS, qui (PHILOSOPHISCHE VERSUCHE ÜB. DIE MENSCHL. NAT. VIERT. VERS. I.) dicit: *Das Gewahrnehmen ist Eine von den ersten Wirkungen des Vermögens der Seele, womit sie Verhältnisse und Beziehungen in den Dingen erkennt. Dieses ganze Vermögen will ich zusammen von nun an die Denkkraft nennen, so wie das Erkennen der Verhältnisse und Beziehungen in den Dingen überhaupt, ein DENKEN heißen kann. . . . Die Denkkraft, das Vermögen Verhältnisse und Beziehungen zu erkennen, ist daselbige Vermögen &c. — & DALBERG (VON DEM BEWUSTSEIN: p. 19 & p. 21.) ubi verba hæc exstant: *Das DENKEN äussert sich durch Vergleichen der innern und äussern Gegenstände. . . . Das DENKEN der Seele besteht in Vergleichen der Ähnlichkeit und Erkennen der Verschiedenheit.* Ab his non valde discrepat quod EICHTE (SONNENKLARER BERICHT &c. p. 6.) scribit: *. . . man kann nur NACHDENKEN über das beobachtete, nur dieses, so wie es beobachtet ist unter sich VERGLEICHEN, keinesweges aber durch blosses Denken sich neue Gegenstände erschaffen.**

30 Sunt denique, qui cogitationem ad notionum tantum universalium tractationem, s. ad cognitionem per notionem universales, referant. Hujus cohortis antesignanus PLATO recte dicitur. Senſa ejus TENNEMANN (Geschichte der Philoſ. B. II. p. 295. 296.) ita Theodisce exponit: Das Denken iſt nemlich eine Art von innern Sprechen mit ſich ſelbſt . . . und das aus Verbindung der Begriffe beſteht, ſo wie eine Rede eine Verbindung von Nenn und Zeitwörtern iſt. . . . Das Denken iſt nun überhaupt das Verfahren mit Begriffen &c., (Platonis verba ſunt Theaetet. p. 151. & Sophiſta p. 295. 296., quæ ibi videat, qui eorum ipſe videndi cupidus ſit). Addi adhuc poſſunt, quæ ex Platone (Phædo p. 181) affert TIEDEMAN (Geiſt der ſpæc. Philoſ. B. II. pag. 184 ſeqq.) Das Denken ſtellte ſich Plato als ähnlich dem Empfinden vor, als ein Berühren des intelligiblen, ein Annähern zum intelligiblen, eine Richtung auf das intelligible, wie er denn das Empfinden ein Berühren der Körper nennt. — Intelligibilia vero Platonis erant *Ideæ* (Notiones Univerſales) quæ ex ejus opinione erant divinæ & (ſi ita dicere licet) ſubſtantiales. Poſt Platonem, præter alios, LEIBNITIUS eandem fere cogitationis notionem fovit, quod ex Princip. Phil. more geom. demonſtr. Definit. CXXV, luculenter patet, ubi verba ejus ſunt: Cogitatio (*Idea*) eſt ipſa repræſentatio diſtincta in ſubjecto individuo eorum, quæ in ſenſationibus vel phantasmatis pluribus ſingularibus ſimilia ſunt, per voces determinatæ ſignificationis facta. — Cogitationem ab apperceptione in genere diſtinguimus, & pro apperceptione univerſalium accipimus: . . . animabus rationalibus in ſpecie Cogitationem aſſignantes. Cum hiſ congruit fere tota Schola Kantiana. KANT dicit (Cr. d. r. Vernunft. II Aufl. p. 94) Denken iſt das Erkenntniß, durch Begriffe. Begriffe aber beziehen ſich, als Prädikate möglicher Urtheile, auf irgend eine Vorſtellung von einem noch unbeſtimmten Gegenſtande. (Conf. MELLINS Wörterb. der Krit. Philoſ. art. Denken.) . . . Eandem rem exprimit BECK (Grundriß der Krit. Philoſ. § 1.) hiſ verbis: — Denken heiſſt, ſich Gegenſtände durch Beylegung gewiſſer Beſtimmungen (d. i. Merkmale oder Prädikate) vorſtellen. Eine ſolche Vorſtellung heiſſt Begriff. &c., KIESEWETTER (Grundriß, einer allg. Logik. — §. 12.) Denken, inquit, heiſſt überhaupt diejenige handlung des Gemüths, wodurch Einheit des Bewußtſeins in die Verknüpfung des Mannigfaltigen gebracht wird; oder auch, Denken iſt das Vermögen (non facultas ſed actus?) mit-

telbare Vorstellungen (d. i. Begriffe) *hervorzubringen*: & sic porro. — Cognitionem scil. referunt ad objecta certa, Cogitationem vero ad notiones, quibus objecta in genere repræsentantur — sed in Definitione supra e Bouterwek allata, videntur ambæ conjungi; me vero iudice, hoc discrimen minoris est momenti; nam negari non potest, nisi usu loquendi rejecto, nos etiam tunc cogitare, quando ideas objectorum certorum (ut singulares) conferimus, & illarum relationes animo cernimus, atque etiam quando ideam rei certæ in mente sic volvimus, ut quæ, qualisque sit, videamus, quod fieri potest ita sine notionibus universalibus, ac si illis antea gaudemus. — Itaque cogitare idem est, ac Ideas suas quodam modo animo tractare, veluti cognoscere idem est ac Ideas rerum habere. Cognitio scilicet exhibet materiam, quam cogitando tractamus. — Quod eo facilius mihi concedatur, quod Philosophi, quamquam inter se de limitibus discrepantes, tamen omnes in eo conveniunt, quod cogitare est animo tractare notiones; quare mea sententia est quasi complexus omnium illorum; quod eo melius est, quod nulli systemati eorum additus sum.

e) Intelligas hoc vocabulo, omnem internam mentis circa ideas suas actionem, qua scil. illas dividit, componit, duplicat, mutat, &c. — idem quod Syethice dicimus: *behandla*.

f) Confer quod de hac re loquitur Fichte, loco supra citato. MEE-LIN (Wörterb. I. c.) dicit: *Das Denken ist also das Mittel die Anschauungen* (Ideas rerum, quatenus sensualitate Mentis, sive ut locuti sunt: sensibus externis & internis, percipiuntur) *zu verstehen, und alles Denken zweckt als Mittel auf Anschauung ab; denn das Denken wäre ein bloßes spielen mit Vorstellungen, wenn es nicht zum zweck hätte, etwas dadurch zu erkennen, was nicht bloß gedacht, sondern entweder in der Anschauung gegeben ist, oder doch mit derselben nothwendig zusammenhängt.* LOCKE (On Hum. Underst. B. IV. Ch. III. §. 2.) postquam demonstravit nos omnem materiam cognitionis nostræ, omnes ideas & notiones, sensuum ope accepisse, affirmat: *That we can have no Knowledge farther than we can have perception of that Agreement or Disagreement* (scil. inter ideas nostras). *Which Perception being. 1. Either by Intuition, or the immediate comparing any two Ideas; or, 2. By Reason, examining the Agreement or Disagreement of two Ideas, by the Intervention of some others: Or, 3. By Sensation, perceiving the Existence of particular*

icular Things. Notandum vero est *Knowledge* five cognitionem hoc loco continere etiam ea, quæ cogitando cognoscere valemus. Et sic de hac re senserunt fere omnes, qui non veritatem logicam (convenientiam notionum inter se) cum veritate reali five materiali, five objectiva (convenientia cogitatorum cum objectis five rebus cogitatis, ut scil. hæc tales in se revera sint, quales illas esse cogitemus) confuderunt, & quod potest esse, pro eo quod revera est, temere sumserunt, ut ARISTOTELES (Confer quod de illo scripsit Tennemann l. c. PHILOSOPHIE DES ARISTOTELES pag. 85.) & recentioris ætatis Philosophi, qui verum & possibile non satis dignoscere, inveniuntur.

Hæc omnia vero de indole cognitionis & cogitationis afferenda esse censui; ut, antequam ulterius explicemus modum, quo cogitationes, & cognitionem nostram aliis manifestare possumus, videas, quid per cognitionem & cogitationem fit intelligendum.

II. Notiones partibus Idearum five cogitationum diverso modo, pro diversitate conditionis & artis, respondent, terminis five signis externis denotatas, animo tenere, investigare, in conspectum mentis proferre, ordine debito construere.

Hæc est secunda mentis operatio, quando in communicandis cognitis & cogitatis versatur. Quæ autem ut magis perspicua evadat, sequentia mihi afferre liceat,

Cum primum sermone uti incepissent homines adhuc rudes & inculti, sonum tantum articulatam, quem prodere valebant, observarunt, illoque usi sunt, nondum animadvertentes, eundem sonum pluribus in verbis obvenire, numerumque sonorum simplicium, quamquam in compositione syllabarum, verborum, orationisque, permagnum esse videretur, tamen revera non esse nisi admodum parvum. Sed ad altiorem cultus gradum jam proventi, facili negotio perspexerunt, nos non proferre plures quam circiter viginti quinque litteras diversas, quarum diversa compositione omnis sermo, omniaque verba linguarum efficerentur, & adhuc tamen infinite plures

voces illarum ope proferri posse: ut hodie aliquot tantum supra viginti literis utimur scribentes, ad designanda omnium linguarum diversa vocabula g). Quod si non animadvertissent homines, necessario immensus evalisfet numerus figurarum, ut hodie fere Sinenfium, qui, quodcunque verbum propria figura denotantes, usque ad octoginta millibus figurarum uti traduntur. — Hoc exemplum nobis ostendere potest, numerum quoque diversarum partium in nostras ideasingredientium, si ad illas separatim attendimus, posse esse non infinitum, quamquam ideæ & res, quarum ideis gaudeamus, per multæ sint, numerumque illarum in infinitum extendi possit. Sic utique etiam res se habet. Quis enim est, qui non sciat, eundem colorem, figuram, motum, structuram, indolem &c. sæpissime occurrere nobis? Quantus v. gr. numerus rerum viridum? & sic porro. Unde intelligi potest, ideas partium diversarum, quatenus discerni & comprehendere *) queant, facili negotio posse memoria teneri & in ordinem redigi, quamvis ideas rerum perceptarum & cogitatarum, omnes, ob immensam multitudinem, nullo modo retinere valeamus.

g) Nam si literæ sunt viginti quinque, si in hoc numero vocales, quæ sonum sustinere valent, sunt novem, & si scire velis quot vocabula existere possint, quoque vocabulo tantummodo duabus litteris constante, facile invenies jam inde, præter novies novem vocales duplicatas, ducenta octoginta octo diversa vocabula oriri posse, & vocabulorum ex tribus litteris consistentium præter novies novies novem vocales triplicatas, tredecim millia, & octingenta octoginta octo, existare. Unde quisque scire potest, quam immenso numero vocabulorum uti possunt mortales, cum non solum plures litteras in quaque syllaba, sed etiam plures syllabas in uno verbo ponere valent, licet numerus sonorum simplicium sit admodum angustis limitibus circumscriptus.

*) Scil. ut eædem & ut diversæ.

Quod vero cum ita sit, facile intelligimus, quomodo oriuntur Notiones, quæ, ob causas mox exhibendas, universales

fales nominantur. Attenditur nempe animus ad diversas partes rerum obvenientium, quibus separatim considerandis & in mente tenendis, notiones simplices oriuntur, quibus postea tanquam litteris cogitationum utimur. Itaque ex una re tot accipimus notiones simplices, quot sunt partes, i. e. affectiones & relationes &c. illius rei, quatenus figillatim animadvertuntur. Præter has simplices, compositas ex paucioribus aut pluribus simplicibus, notiones habemus, quas mens aut vi propria ex simplicibus illis scil. una animo contemplandis, rursus composuit, aut ex ideis rerum obvenientium, eodem modo ac simplices, jam compositas i. e. pluribus ex partibus discernibilibus jam constantes, hausit. Nempe: ex infinitis illis, quæ a simplicibus componi, & ex ideis rerum immediate formari queunt, illas tantum notiones memoria complecti curamus, quæ frequentius occurrentibus rebus & circumstantiis respondent, & quas, eo ipso, utiles esse nobis judicamus, ut notiones trianguli, hominis, arboris, bruti, lapidis, edendi, loquendi &c. quæ sæpe quidem quasi nota quadam rem designat, *) sæpissime tamen valde compositæ sunt. b).

*) E. gr. Notio animalis cujusdam, ex Zoologia comparata, quæ Notio dentes animalis solum spectet.

b) Mens, in notionibus suis, de quibus loquimur, acquirendis & in ordinem redigendis, intra se idem facit quod ille extra se (ut quasi in speculo videas imaginem hujus operationis), qui colligit & depingit sibi herbas, fructus, animalia, colores, figuras &c. Observanda scilicet sunt sequentia: 1:o In initio libri sui simplices colores, figuras & partes hic ponit, ut eo facilius magis compositas res in ordinem postea redigat. — 2:o Unum tantum cujusque generis depingit, vel potius, ubi res, quam jam habet depictam, ei obvenit, in illa depingenda rursus operam non ponit, sed tantum in illis, quas non antea collectio ejus habet, ut insit in illa exemplar omnium rerum occurrentium. 3:o Quando rem depingere vult, illi necesse non est scire, an sint in mundo plures res ejusdem generis, quam illa, quam invenit & depingit. 4:o In ordinem res hoc modo collectas sic redigere fludet, ut facile unamquamque earum rursus inveni-

invenire possit. 5:o Sic in illis considerandis versatur, ut illæ familiares fiant, utque mox, quando res in mundo occurrat, illam agnoscat, & sciat, non solum an sit eadem quam habet depictam, sed etiam qualisque sit quatenus aliis sit similis, & quæ sibi propria habeat, quoniam jam considerando exemplar suum hæc omnia quodammodo observaverit, & ad rem obvientem ea applicare possit. 6:o Si consilium colligentis est, ut ex collectis, res occurrentes agnoscat & sibi familiares, ut jam, figuris suis considerandis, cognitas, habeat, omnia ea ex collectione sua ejicit, quorum similia non amplius invenit, ut multitudinem supra modum non augeat, sed facilius conservata & sibi cognita habeat cetera, cum inutilia non curet; quamquam a priori quasi non potuit scire, an res quædam esset utilis suæ collectioni nec ne, proptereaque illam conservare voluit, donec experiendo videt sibi illa opus non esse. & s. porro. Sic omnino in colligendo notiones mens se habet — quod intelligenti est manifestum. — Notandum tamen adhuc est mentem in collectionem suam notionum, non solum rerum, illarumque partium notiones, sed etiam relationes, causas & effectus &c. excipere, non solum res externas sensibus perceptas, sed etiam internas conscientia immediata animadversas.

Notiones igitur tam simplices quam plures compositas memoria tenemus, quas universales appellamus, & quæ ab illis, quæ res ut existentes repræsentant, accurate distinguendæ sunt. Seriem sive ordinem proprium efficiunt, diversum omnino ab ordine *idearum realium* (quas ob immediatam objectorum repræsentationem ita nominare liceat), quæ, aut mundum, resque existentes quatenus illas cognoscimus, aut imagines phantasiæ quæ sunt, quasi res, essent & omnia circa has res aut veras aut imaginarias cogitata, serie sua nobis quasi in speculo repræsentant, cum e contrario illæ, quas nomine notionum universalium adhuc designavi, nullam rem sicuti rem repræsentant, sed ut verba in Lexico, ita illæ in mente sunt ad usum paratæ, quando illis uti volumus.

Diximus notiones illas simplices & compositas, quæ propriam & ab ideis realibus omnino diversam seriem constituunt,
nomi-

nomine universalium insigniri; causam vero ejus denominationis exponendam esse cenſeo. Per ſe non ſunt niſi ſingulares, h. e. certam relationem, affectionem, figuram, rem &c. repræſentando exhibent, ſed uſus reſpectu ſunt univerſales, quia, æque apte & bene ad hanc illarum ſimilem rem, ac illam designandam, illis uti poſſumus. *i*). Sed ut mens noſtra fiat apertior, ſimilitudinem ſive imaginem rei, de qua diſerimus, proponere mihi permittat Lector benevolus. Littera A, quæ ex metallo facta in annario officinæ typographicæ eſt, per ſe & propriè conſiderata, eſt res ſingularis; ſed quoniam tam in *Abracadabra*, quam in *Arma* & in quovis verbo, ubi ſonus *ra* A occurrit, adhiberi poteſt, univerſalem habet uſum, & eadem ratione, eandemque ob cauſam univerſalis eſt nominanda, ac notionēs de quibus ſermo eſt. Ex qua ſimilitudine, indolem univerſalitatis earum (videl. notionum) quique optime intelligere poteſt *k*). Quam ſimilitudinem eo quoque majorem & perfectiorem eſſe cernimus, cum ſcimus typos illos litterarum, non ſimplices tantum vocum partes reſ præſentare, ut a, e, b, &c. (uti notionēs ſimplices rerum, v. gr. viride, dulce &c.) ſed etiam compoſitas partes & figuras, ſi hæ ſæpius obveniant, ut æ, & ſi, &c. uti etiam notionēs compoſitæ plures ſimplices continent, non aliter ac jam dictum eſt.

i) Sicuti tabula pictæ collectis ſupra memoratis; quamquam in ſe conſiderata ſingularis eſt figura, tamen æque adhiberi poteſt ad unam ejusdem generis rem agnoſcendam, ac alteram, itaque univerſalem habet uſum.

k) Qui hanc univerſalitatem aliter cogitet, & aliquid proprii, ac peculiariſ indolis in notionibus hiſce ſibi ſingat, fruſtra id facit. Nam facile, ſi præjudicio liber es, obſervare poteſ, illas non alia ratione eſſe univerſales, quam aratrum, cujus ope arator unum ſolum in agro æque ac alterum ſcindit, & lingua, qua utimur tam ad unum verbum quam ad alterum proferendum. Quæ tamen vere ſingularia ſunt.

Has itaque notiones sive ideas, quas, ut eo facilius, a realibus distinguantur, *instrumentales* nominemus, non solum in memoria paratas conservamus, sed etiam nomina, sive, ut Logici loquuntur, terminos illis imponimus; ut certus sonus, vel certa figura, aut, in universum, certum signum externum, quod, ubi necesse sit, proferre valeamus, cuique earum respondeat. Quod vero eatenus tantum fieri potest, quatenus occasio nobis præbatur cum aliis, quibuscum una vivimus, & eodem sermone uti volumus, nostram mentem ita communicandi, ut intelligant quam notionem hoc vel illo signo designandi animus nobis sit. Quod fit quasi indigitando ejusmodi partem rerum occurrentium, aut rem talem obvenientem, non aliter, ac præceptor pueris digito ostendit litteram & nomen ejus litteræ simul dicit; unde hi intelligere possint, figuram illam monstratam sono edito respondere; & veluti infantes omnes animadvertunt, quo nomine adultiores denotant res obvenientes, non ut res ipsas solum inspiciant, sed ut ex rebus illis earumque partibus *notiones* sibi comparent, & nomina debita, i. e. ut alii homines illis utantur, notionibus suis adungere queant. Observandum vero est, quod ex dictis luculenter patet, numero notionum instrumentalium numerum terminorum non exæquare, quoniam & longe antea, inde scilicet a primis sensationibus, notiones ejusmodi immediate oriuntur, quam illis signa externa adnectere possumus, & termini, non nisi in occasione apta, ubi de denominatione & notionis determinatione, respectu terminorum, cum aliis hominibus convenire, aut nostram notionem ad eorum mentem adaptare possumus, notionibus affigi queunt. Quare certum est, nos multo pleribus notionibus instrumentalibus uti quam terminis designatas habemus *h*).

- h*) Varie admodum Philosophi docuerunt de origine, indole & pretio notionum, quas illorum plerique universales appellarunt, ego vero instrumentales aptius nominandas esse putaverim. Ut de primorum philosophorum opinionibus dicere superfedeam, ut Jonicorum, Pythagoreorum, Eleaticorum, qui minus de illis,

illis, quibus usi sint, notionibus cogitaverint; *Plato* quoque *fratrum* originem & naturam earum investigavit. Animadvertens scilicet, nos, ut *Ciceronis* verbis (*Academ. Quæst. L. IV. C. 7.* utar, illa, *quæ non sensibus ipsis percipi dicuntur, sed quodam modo sensibus, ut hæc: illud est album, hoc dulce, canorum illud, hoc bene olens, hoc asperum, ille deinceps equus est, ille canis, animo jam tenere comprehensa, non sensibus*: quoniam, cum sic judicamus, illas jam habemus necesse est; præterea videns nos illis solum in demonstrationibus uti, non autem illarum e sensationibus originem, non potuit, quin crederet illas esse menti initas, & majori esse pretio, quam quæ sensibus percipiuntur. Hinc ejus doctrina de *Idearum* (sic enim *notiones universales* nominavit) natura, earumque ex divinitate ortu, &c. (Conf. *TENNEMANN, Gesch. d. Philos. Th. II. p. 298.*) *ARISTOTELES*, qui acumine sui ingenii cito jam observavit, *notiones* has etiam per experientiam, sive sensuum ope, acquiri posse, *Platonis* opinionem reliquit, & contrarium ejus ita urgit, ut nihil esse in intellectu, quod non fuerit in sensibus, diceret: vel ut *TENNEMANN* (*Geschichte der Philos. Th. III. p. 46*) sensa ejus exponit: *Man empfindet zwar das Einzelne aber der Sinn ist unmittelbar auch das Vermögen das Allgemeine wahrzunehmen. Denn in dem Sinnlichen ist auch das Denkbare enthalten.* (Qui *Aristotelis* propria verba legere vult, illa in primis inveniet in *Analyt. posterior. II. c. 19.*) — Sed quamquam constanter docet, *notiones universales* esse sensibus perceptas, tamen nec quæ ratione oriuntur, nec pretium eorum satis accurate exponit, nec ipse cognoscere videtur. *Stoicorum* sententia fere eadem fuit ac *Aristotelis*, (quod videri potest ex *Orge. contra Cels. L. VII. p. m. 367. edit. Hoesch. & PLUTARCH. de placit. philos. L. IV. C. II. Conf. BRUCKERI Hist. Crit. Philos. T. I. p. 917.*) Ex recentioris ævi Philosophis, ut nihil dicam non modo de *Theosophistarum* opinione (quæ videri potest in *BRUCKERI Hist. Crit. Ph. T. IV. P. I. p. 682.*) sed etiam *CARTESII*, qui ut isti, *notiones* a Deo immediate nobis esse initas docuerit, aut potius nos omnia in Deo videre ob nexum inter spiritus & Deum, qui est quasi locus Spirituum, (Vide de hac re *MALEBRANCHE* De inquit. Veritate, Lib. III. P. II. c. 6) plurimi in eo consentiunt, quod nos, quoad fontem *notionum universalium*, illas ex experientia haurimus; præter nempe solum *notiones absolute universales & necessarias*, quæ ex præceptis

ceptis Kantianorum; nostratis Nic. Wallerii, aliorumque, a priori, h. e. ab ipsa natura intellectus originem suam ducunt. LOCKE maxima argumentorum mole persuadere lectoribus suis studet, omnia, etiam maxime universalia axiomata & notiones per sensationem & reflexionem, ut dicit, accipi, & fere totus Liber de Intell. Hum. circa hanc materiam versatur. (Conf. Encyclopedie ou Diction. raison. &c. à Neuchâstel, 1765. art. AXIOME). WOLF quoque (Psychol. ration §. 429) *Notiones universales, inquit, non habemus, nisi quas aut a rebus sensu perceptis, vel iis, quorum nobis in nobismet ipsis consci sumus, abstraximus, aut in talia resolvere volumus, quæ in individuis percepimus, (observata tamen doctrina Leibnitiana de inherentiâ omnis cognitionis originaria in Monade, ut modificationes ejus; de quo hic non agitur.)* Et ipse KANT docet, non solum (Crit. d. r. Vern. p. 1.) *Daß alle unsere Erkenntniß mit der Erfahrung anfanget, daran ist gar kein Zweifel; sed etiam (l. c. p. 33): Vermittelt der Sinnlichkeit werden uns Gegenstände gegeben, und sie allein liefert uns Anschauungen; durch den Verstand aber werden sie gedacht, und von ihm entspringen Begriffe.* Sed de modo, quo oriuntur notiones, & de earum indole inter illos non minus convenit, quam verbis differe videntur. Quando KIESEWETTER (Weitere Auseinandersetzung der allg. Logik. p. 40) dicit: *Diese Vorstellung, die aus dem Verbinden des Mannigfaltigen der Anschauung in eine Einheit des Bewußtseins durch den Verstand entspringt, ist der Begriff; der Begriff ist also die Vorstellung einer Vorstellung, d. h. eine mittelbare Vorstellung des Gegenstandes:* Quando ABICHT (System der Elementar-Philos. pag. 52.) dicit: *Verknüpfungen sind Bestehungsarten, Formen der Gegenstände; Vorstellungen von Formen h. aber formale Vorstellungen; — und Vorstellungen vom Verknüpfsten h. Begriffe:* — Quando LEIBNITZ ea dicit, quæ supra p. II attuli; idem omnino senserunt, quod LAMBERT (Neues Organ. Dianol. §. 17) his verbis exponit: *Da der Begriff der Arten und Gattungen nur die Merkmale in sich faßt, die die Sache mit andern gemein hat, so läßt man in diesem Begriff alle eigene Merkmale weg, und stellt sich die gemeinsamen besonders vor. Die Verrichtung des Verstandes, wodurch dies geschieht, nennt man Abstrahiren, absondern, abziehen. Man abstrahirt die gemeinsamen Merkmale von den eigenen, damit man jene besonders habe, welche sodann einen allgemeinen, oder abstrakten Begriff ausmachen: & quod WOLF Co-*
gics.

sic. §. 716) his verbis tradit: *notiones universales comparantur* - - - 2.º *Abstrahendo communia, quæ notionibus pluribus insunt; & denique quod dicit LOCKE (B. III. Ch. 2 §. 7.): And thus they (Infantes) come to have a general Name, and a general Idea. Wherein they make nothing new, but only leave out of the complex Idea they had of Peter and James, Mary and Jane, that which is peculiar to each, and retain only what is common to them all: quæ omnia tamen modum unum quidem ostendunt quo nos ad notiones universales pervenire possumus, sed quo minimam sane partem earum, quas habemus, revera consequimur. Immediate enim & sine comparatione idea quæcunque fit instrumentalis, quatenus nos ad illam referimus objecta sive res, ut contra singularis sive realis est, quatenus illam ad objectum certum referimus; & sic abeunt idæ rerum, quando pleniores idæ earundem rerum accipimus, in universales. WOLF etiam hoc quodammodo sensit, ubi (l. c.) dicit: *universales comparantur notiones* - - - 1.º *reflectendo super iis, quæ percipiuntur, & BOUTERWIK quoque videtur idem perspexisse, cum (Antangssgr. der spec. Philos. p. 56) dicit: Begriffe sind die ersten Beziehungen des Verstandes überhaupt auf Objecte. Wir gewinnen Begriffe, wenn wir Etwas, das wir als Object überhaupt setzen, als etwas logisch Bestimmtes, d. i. durch das Denken von andern Objecten Abgesondertes anerkennen; & verba Celeberrimi Kant supra allata: durch den Verstand aber werden sie gedacht, und von ihm entspringen Begriffe, idem respiciunt. Sed non possum, quin existimem, omnes hos Philosophos non satis perspexisse naturam nostrarum notionum universalium, idque ejus rei causâ, quod inde a cana antiquitate majoris pretii illas haberent, quam revera habenda sint. Proveniunt modo simplicissimo; universales sunt ut supra explicavi; & quid dubii forsitan restet in animo lectoris, resolvere conabor in libro de Cognitione humana, quam quamprimum sum editurus. In illo etiam demonstrare conabor, omnia animantia notionibus universalibus uti, nostramque præ ceteris præstantiam, non in illis, sed in usu illarum rationali & libera, esse querendam. — Sed plura de hac re infra.**

Homo, quando ita notiones instrumentales in memoria coacervavit, illasque quali in arca secum fert, ut, sicuti pecunia viatori, sibi usui sint & serviant: & postquam his notio-

tionibus certa signa externa ita adnexuit, ut, quoties notio occurrat, toties etiam signum extra se, medio quodam, aut immediate nobis a Deo dedito, ut sono articulado, aut mediate, ut serptione, aliisve figuris & rebus externis, quarum usus nobis facilis sit, quasque in promptu habere possimus, proferre valeat; instructus est instrumentis sive mediis necessariis ad sua cogitata exprimenda. Sed ratio, qua utitur his instrumentis exponenda est,

Habeo alicujus rei ideam; quam cum alio quodam homine communicare volo. Habere vero Ideam rei cujusdam idem est, ut supra jam multis declarare conatus sum, ac scire, quæ, qualisque sit illa res, h. e. quasi videre quibus constet partibus, & in qua relatione hæ partes inter se invicem conjunctæ & ordinatæ sunt, quatenus apprehendantur, aut quatenus a me sint mente perceptæ. — Habeo Ideam, inquam: tum ad meam penum notionum instrumentalium me verto, & ibi circumspicio & perquiro, an sit, in illa, notio quædam meæ ideæ similis; quam si invenio, eam aut signo externo debito notatam esse, aut minus, simul video *m*). Si illud, peracta est secunda mentis operatio; sed facile quisque intelligit, per paucas solum ideas, *n*) sive sint cogitando formatæ, sive sensuum aut conscientie sui ope perceptæ, habere accurate sibi respondentem notionem instrumentalem, nisi ipsæ sint simplices aut casu quodam ita compositæ, ut iisdem partibus constent, aut nominibus propriis antea denotatæ, aut denique eadem notiones ****). Quod vero cum rarius eveniat, (& cum eo rarius etiam existere debeat, quo verius est, nullius esse pretii notionem nudam & jam cognitam in mentem alius provocare, *n*), hoc omitto, & confero me ad exponendum, quomodo agendum sit, quando ideam aliter formatam aut cogitationem, qua in idea certum aliquid observemus, proferre volumus. Antequam autem hoc facio, observandum quidem esse puto, nos, quando, quod cogitemus, exponere volumus, aut velle mentem alterius in unam solum certam rei jam co-

gni-

gnitæ aut incognitæ partem, attendere & in ea ejus animum quasi figere, aut totam rem cogitatam describendo proferre, quod utrumque disputatione egere videatur; sed in illo tamen casu non aliter ac in hoc est agendum; quoniam de iis rebus tantum quæstio est, quas cogitamus, aut quas exponere volumus: non de cæteris partibus Idearum. Quare, si, quid in hoc sit agendum, explicavero, facili negotio intelliges (ut puto) rationem, qua mens in omni casu & statu, ubi sua cogitata cum altero communicare vult, id facere debeat. — Habeo, igitur inquam, ideam rei, quam describere volo: quæro tum in collectione notionum instrumentalium; & inde, quasi depromo illas, quæ idææ partibus sunt similes. Ex his, uti partibus, construo alteram ideam, *illi* cogitatæ & exprimendæ similem, quatenus talibus instructus, sum notionibus, ex quibus illam, partem pro parte, componere possum, ut fiat altera protypo suo, scilicet idææ primæ, tam similis, quam, ejusmodi instrumentis adhibendis, fieri possit. Licitum mihi sit hic appellare illam *Ideam primam*, hanc vero ex notionibus partium compositam *Ideam secundam*. Quæ cum est facta, secunda in hoc ordine mentis operatio peracta est. (Vide supra p. 13.) o.

m) Nam quæ simul mens nostra ita apprehendit, ut uno conscientie actu percipiantur, conjuncta etiam in memoria necessario manent, ut omnia simul in conspectum mentis proveniant, quando unum aut plura s. partem quandam illorum revocamus. Hoc necessario pendet ab ipsa conscientie natura, & a quovis philosopho esset perspecta, nisi alias diversas ideas pro eadem sumerent. Quod vero nemo facere potest, qui observat, illam ideam tantum esse eandem, quæ eodem modo perfecte comparata sit, mox vero esse aliam, cum aut plures aut pauciores, aut alias partes quodammodo contineat. Sic revera habemus aliam seriem notionum instrumentalium pro quavis lingua, quam calledimus, ut notio, cui terminus *homo* adhæreat, revera sit alia, (non aliter formata, sed alia tantum) quam notio cui terminus *mensura* adnexus sit, quamquam inter se similes, & eandem rem indicantes. Hinc evenit, ut verba unius lingue cum verbis alterius loquendo raro confundamus, adeo ut difficile

cile sit a serie unius linguae notionum ad seriem alterius transgredi. Sed res in promptu est.

(*) Nempe respectu multitudinis earum, quæ res spectant, & propterea reales dictæ sunt.

*) Si scil. notiones instrumentales ipsas cogitando tractamus, & cogitata exprimere volumus, quisque videt, nos statim posse invenire notionem instrumentalem, notioni cogitatæ respondentem.

u) Quis enim est, cui ridiculum non sit, audire aliquem nomen aliqujus rei proferre, nihil autem ulterius de illa dicentem? Nonne ille tædio quodam quasi incitaretur ad querendum: Quid de illa re? — Si quis clamaret: Holmiam, præterea nihil dicens, quisque illius vocem qui audiret, suo iure cogitaret: quid de Holmia ille dicere velit? quid mirum ille cogitet? siue ille sanus? e. s. p. nisi alias sat est ad rem in conspectum mentis provocandam, ut id, quod de illa exhibere velimus, sua sponte ille inveniat qui audit. Sufficeret enim ad omnem Viduæ dolorem renovandum, si occupatione quadam retentus hebesceret, mariti amati & desiderati ideam, quamvis solam, illo nominando, provocare.

o) Si quis hic quereretur, an semper sic informemus Ideam secundam, antequam illam signis externis proferamus, responsum infra inveniet.

Ut vero mea cogitata clarius eluceant, observes, hanc mentis actionem esse persimilem typothetæ in officina typographica. Idea, quam primam vocavi s. realem, respondet verbo manuscripti. Typotheta, qui illud inspicit, quærit in armario typorum litteras singulis partibus verbi respondentes, aut sint simplices vel compositæ, & postquam illas invenit, ex illis in forma sua construit verbum verbo manuscripti simile, quatenus scil. ex typis suis illud construere potest. Notandum vero est: 1:º Typothetam statim invenire typum verbo primo respondentem sine constructione, si antea typum eodem modo compositum in armario suo habeat, aut si verbum simplex

plex littera sit, ut quando *fi* (conjunct.) aut *i* (imperat. ab *ire*) aut *o* (Interj.) exprimere debet; non aliter ac mens facit, quando in exhibendis nominibus propriis aut ideis simplicibus &c. versatur; 2° Typothetam alias figuras in formam suam ponere non posse, quam quæ sunt in armario suo; ut etiam mens alias ideæ exprimere nequit, quam quarum partes in notionum suarum instrumentalium serie invenit; & 3° illis typis typotheta non potest uti, qui, brevitatis aut alius cujusdam vitii causa, chartæ sub prelo non committit debitam figuram, etsi ipse videt typum esse eundem, quo egeat — omnino sicut mens, quæ ejusmodi notionibus non potest uti, quæ, quamquam ex serie notionum instrumentalium sunt, & constructioni ideæ secundæ bene inservirent, terminos sive signa externa debita sibi subnexa non habent.

Exemplum adhuc apponam. Ideam figuræ cujusdam, ut certi quadrati, cujus latera 3 ulnas longa sint, tibiingas, illamque qualis in mente tua sit, cum alio, qui latiam linguam callet, communicare velis. Quæris igitur inter notiones tuas instrumentales verbis latinis denotatas, illas, quæ partibus figuræ tuæ respondent, & invenias e. gr. notionem figuræ ex quatuor lateribus & rectis angulis constructæ, cui nomen *rectanguli* affixum sit, notionem *æqualis*, notionem *trium*, notionem *ulnæ* &c. Ex his notionibus construis tibi ideam figuræ, Ideæ primæ similem, & peracta est operatio mentis secunda,

III. Terminorum sive signorum externorum prolatio: — cogitationis per instrumenta externa expositio.

Idea secunda (vid. p. 23) confecta, ad exponendam Ideam primam adgredi licet. Quod sit, aut voce, aut manu, aut alio quodam instrumento, quo res externas afficere possumus, proferendo signa externa notionum, ex quibus constat Idea secunda, idque eo ordine iisdemque rationibus, ac notiones in mente sunt in idea secunda ordinatæ & inter se sitæ: ut typographus, postquam formam suam paratam habet,
D sub

sub prelo in charta imprimit idem verbum, quod ei in manuscripto erat traditum ut illud typis imprimeret. Itaque idea prima sive cogitatum mentis expressa est.

Hoc loco vero observandum est: 1° operationum mentis, quas (II & III) descripsi, sæpissime ita immediate alteram sequi alteram, ut inter se non sine difficultate distingui possint. Sæpissime enim statim, ac notionem parti cuidam, certo tamen ordine sumtæ, ideæ primæ, respondentem invenimus, signum illius notionis edimus, & sic secundæ, tertiæ, &c. usque dum stent signa omnium notionum, in secunda idea usurpandarum, externe eodem temporis momento expressa, quo ideam hanc intus extractam habemus: & cum habitum notionibus & signis bene & prompte utendi contraximus, vix ulterius animadvertimus notiones instrumentales, quibus utimur, sed quasi inesset notio in verbo sive signo, immediate fere a prima idea ad signa proferenda transgredimur. Quod tamen non impedit, quominus semper mediate fiat; & tunc tantum a nobis minus observatur, quando non idearum realium ope sed instrumentalium cogitamus, i. e. quando non de rebus cogitamus, sed tantum notiones instrumentales inter se conferimus & tractamus p).

2° Non solum partibus ideam primam constituentibus, sed etiam earum relationibus, modoque, quo inter se conjunctæ sunt, respondeant notiones instrumentales & signa externa, si accurata fiat cogitati expositio. Hinc casus, modi, particule &c. linguarum q).

p). Hac in re, scil. quod non distinxerunt inter ideam secundam & primam, errarunt plurimi, qui de communicatione cogitationum scripserunt. Ut vero præteream ea, quæ de natura & indole sermonis scribit J. FR. BUDDEUS (Elem. Philos. instrum. P. II. C. I.), Lectorem remitto ad LAMBERTI Semioticam (N. Organ. P. III.) ubi videbit fere ne verbum quidem de

discrimine cogitationum ipsarum & instrumentorum, quibus illæ exponantur, dictum esse; idque & ubi de cognitione nostra symbolica in universum agit, & quando propius ad indolem linguarum considerandam adgressus est. E contrario signa cum notionibus signatis, & has cum cogitatione nostra de rebus & argumentis obvenientibus, ubique confundit. LOCKE, qui, in III:o Libro Operis jam citati, præ fere omnibus tam prolixè & simul tam vere de terminis eorumque usu disputat, ut, quæcunque dicat summa attentione sit digna, tamen quoad illud, de quo loquimur (scil. quoad modum, quo utamur terminis ad exprimendas ideas primas sive reales, mediantibus secundis) non satis rationem rei explicat. Neque PLATO, qui in Cratylo suo tam fuscè de nominibus discribit, neque ARISTOTELES, qui (De Interpretatione, et de Anima) prolixè de natura sermonis loquitur, neque alius ex veteribus quisquam, hanc rem perpexit — Et WOLF, quamquam satis superque de propositionibus & de syllogismis, quæ semper ideam secundam aut potius verba solum spectant, scribit, obiter tantum de terminis, & de illis quidem non accurate, minime vero de earum vera relatione ad cognitionem nostram realem, agit.

(q) De hac re consulere potes BUDDEUM (l. c. §. VIII & c.), LAMBERT (Organ. Semi-ot. inprimis VI:s Hauptstück) & præcipue LOCKE (Essay conc. H. Underst. B. III. Ch. VII.)

3:o Ex dictis patet, multas sæpissime notiones instrumentales & verba esse necessaria ad exprimendam unam ideam realem. Si machinam quandam cujus ideam tenes, describere vis, quot verbis tibi est utendum! Totum fere volumen requiritur ad ea accurate exponenda, quæ immediate & uno fere conscientiæ actu percipis. Fac periculum accurate describendi folium arboris cujusdam, ut quercus; & mox videbis tibi longa oratione esse opus; & postquam multa verba fecisti, videbis te, sine figura picta, difficillime posse omnia in illo percepta exponere, quæ uno fere obtuitu longe perfectius sensu excipis.

IV. Impressio per sensus, qua termini sive signa externa sensibus in mentem alterius excipiuntur.

Tres illæ operationes, quas hæcenus exponere conatus sum, ad illum pertinent, qui sua cogitata alteri tradere cupit, & expressionem cogitationis absolvunt; reliquæ vero ad illum, qui signa prolata vult intelligere, ut communicatio Idearum ad finem usque perducatur. Quod vero non nisi tribus operationibus perfici potest, quarum prima est signorum prolatorum sensuum ope exceptio, ut mens alterius signa illa percipiat. Dicimus autem sensuum ope, quod Sensus dicitur, quo percipit Spiritus s. mens. quid extra se *r*); qui sensus autem, cujusmodi sint, quaque ratione per illos externa percipiuntur, non pertinent ad meam disquisitionem. Nos vero, ut inter omnes constat, signa externa excipimus audiendo, si voces sunt, videndo, si figuræ, tangendo, si sub tactum cadunt, & sic porro.

r) Sinn, sensus, sens ist die Fähigkeit der Empfindung, also die Möglichkeit der Anschauung in der Gegenwart des Gegenstandes. vermittelt deselben (Sensus externi) stellen wir uns Gegenstände als ausser uns vor. MELLIN Wörterb. d. Krit. Phil. of. Art. Sinn.

V. Actus, quo notiones instrumentales, quibuscum signa illa percepta, ex conventionem antea facta, connexa sunt, in conspectum mentis provocantur. Et ordine debito construuntur.

Si homo hominis cogitationes, ratione dicta expressas, intelligere unquam poterit, necesse est habeat easdem notiones instrumentales, illisque eadem, ac alter, signa externa subnexa. Quas vero si habet, cum sensibus signa prolata excipit.

pit, & eorum ideas mente tenet; perquirat seriem suarum notionum instrumentalium, & quamque, cui simile signum ad-
 junctum esse invenit, inde desumat, & in conspectum men-
 tis proferat, atque ita illas in mente sua ordinet & construat,
 ut ordo illarum ordini signorum perceptorum, aut potius or-
 dini, per signa percepta indigitato, respondeat.

Hic observanda sunt sequentia: 1:o per se ipsum cui-
 que liquet, neminem posse intelligere signum, cujus notio-
 nem debitam in collectione suarum notionum non inveniat,
 vel, si adsit hæc notio, attamen cum illa idem signum non
 sit conjunctum: 2:o id, quod ille, qui cogitata sua exprimit,
 dissolvit, huic, qui signa proposita intelligere vult, rursus
 componendum est, & quod ille per analysin sive totius Ideæ
 in partes suas resolutionem exposuit, hic per synthefin sive
 recomponendo partes illas, in unum redigere studet, ut ea-
 dem idea ei eveniat. 3:o Ut vero hoc clarius tibi eluceat,
 sume librum & lege — Legens vero si animadvertis ea, quæ
 in animo tuo contingunt, facile videbis te notiones signis re-
 spondentes in ordinem dictum redigere, si alias ea intelligas,
 quæ legis.

*VI. Idea eadem existat in mente alterius; quam alter ei
 tradere voluerit, & communicatio cogitati peracta est.*

Scilicet, ex notionibus suis, tanquam ex partibus, Ideam
 ad indicationem signorum comprehensorum, sibi construit mens,
 primæque Ideæ eatenus similem, quatenus omnes hæ opera-
 tiones accurate & distincte peractæ sunt, ut cuique facile est
 intellectu.

Dicis fortasse sextam hanc operationem a quinta non
 differre. Sed observandum est, Ideam, quæ in sexta statione
 existet

existet non modo esse finem & effectum quintæ; sed etiam propriam mentis applicationem & actionem requirere. Quod facile quoque perspicies. Si perlegis librum, qui descriptionem machinæ cujusdam continet, immediate, legendo & ad regulam quintæ nostræ operationis componendo notiones signorum, sequeris expositionem auctoris; sed perlecto libro, omnia quasi in unum redigere velis, & machinam descriptam tibi repræsentantes. En actionem sextam, & ultimam, quoniam, si idea machinæ bene in notiones resoluta, notiones vero bene signis expositæ, signa autem bene percepta, hæc vero percepta in notiones debitas rursus permutata, & notiones denique recte compositæ & in totum redactæ sunt, eandem omnino tenes ideam, quam auctor libri tibi tradere voluit. Præterea, quis est qui nesciat, quot homines multos libros perlegant, & tamen, quamquam quintam operationem bene peragant, & mentem auctoris, sequendo verba ejus, intelligant, nihilominus, perlectis libris, ob intermissionem sextæ operationis, nihil fere sciant, illisque fere nihil ex omnibus cognitum restare; Multi perlegunt & separatim etiam bene capiunt propositiones & demonstrationes in Elementis Euclidis contentas; sed quotus quisque est, cui totum systema, quale in mente auctoris fuerit, notum est? Paucitatem illorum nempe videbis, si scis, quot sint, qui, postquam singularum propositionum &c. obliti sunt, ex idea totius, systema totum denuo condere possint. Id, quod docet, quomodo legere debemus libros, scilicet non ut in verbis & notionibus instrumentalibus insistamus, sed ut eandem totius ideam acquiramus, quam Auctor, scribendo, verbis exponere voluit.

Cuique igitur eorum, quæ de hac re dixi, satis intelligenti, perfacile est perspectu, nulli in utique harum operationum posse abesse, quando manifestum futurum sit alteri, quod alter cogitat, aut quod de aliqua re cogitavit. Propterea his partibus absolvitur vera methodus communicandarum cogita-

gitationum inter entia cogitantia, quæ finita sunt, quæque non nisi instrumentis quibusdam externis communicationem quandam inter se invicem habere possunt.

Ut vero tandem melius pateat lectori, quod hæcenus conatus sum explicare, tabellam, seriem operationum laudatarum exhibentem, apponam, quæ hæc est:

1. Idea realis, five cogitatio de re quacunque.
2. Notionum instrumentalium conquisitio & ordinatio ad protypum illius.
3. Signorum externorum prolatio.
4. Apprehensio signorum eorundem.
5. Notionum instrumentalium conquisitio & ordinatio ad exemplar signorum sensibus comprehensorum.
6. Idea, ideæ primæ similis, ex notionibus ut partibus constructa.

§. 5.

Tribus igitur ordinibus five seriebus rerum diversarum utamur necesse est, si de rebus cogitata, inter nos mutuo communicare volumus; nempe 1:o Ideis rerum de quibus cogitamus, five Ideis realibus res aut vere existentes aut imaginariæ repræsentantibus; 2:o Notionibus instrumentalibus, quæ, ut verbis Platonis utar, quasi sermonem internam efficiunt, & 3:o Terminis five signis externis, ejusmodi, ut in conspectum alterius, five sub sensibus alterius subijci & ab illo percipi possint.

Inter Philosophos vero multis est disputatum, quantum singula horum trium, quanquam a plurimis non satis inter se distinctorum, cogitationi & cognitioni nostræ infer-

serviant. Fuerunt alii, qui putarent, homines non nisi ope notionum instrumentalium cogitare posse; s) alii vero, qui adhuc censerent, nos sine usu verborum live signis externis posse notiones nostras nos determinare, nec illis uti, quia partim essent vagæ & indeterminatæ, partim vero confusæ, obscuræ, & facile e memoria exciderent t). Quæ tamen paucis attingere liceat.

s) Sic omnino plerique, ut supra memoratum est. (CICERO, ad verba p. 19 allata, addit: *sine quibus* (scil. notionibus universalibus) *nec intelligi quidquam, nec quæri, aut disputari potest.* c. l. p.

t) Vide e. gr. ea, quæ de hac re disserit LAMBERT (N. Organ. Schemiot.) & quæ claudit his verbis (l. c. § 12.) *Aus den bisherigen Betrachtungen erhellet nun, daß die Symbolische Erkenntnis uns ein unentbehrliches Hülfsmittel zum Denken ist &c.*

1:o Cogitare possumus solis ideis realibus, scil. illas considerando, tractando, conferendo & relationes earum mente percipiendo. Id cuique patet, tam ex ipsa re, quam ex supra allatis, si alias de notione cogitandi ulterius disputare nolit.

2:o Cogitare etiam quidem possumus notionibus instrumentalibus, scil. illas considerando, conferendo &c. sed isto modo earum tantum mutuam relationem, & quales sint, videre possumus, ad res vero, ut res, ejusmodi cogitata non pertinent. Possumus tamen earum ope etiam de re aliqua cogitare, ita scil. ut Ideam rei cujusdam cum illis, ut cum certis partibus vel determinationibus rerum separatim, totisque rebus præterea omisissis, conferre, & relationes, quæ inter illas eo respectu intercedant, ita cernere queamus, ut sciamus, quid sit eventurum, si res, de qua agitur, in ejusmodi situ, ordine, relatione &c. venerit. Notiones instrumentales videlicet, non ita res spectant, ut ex illis de rerum vera ex-

sisten-

sistentia, indole, &c. quidquam scire possimus, sed tantum cogitando relationes possibiles videre & detegere, quas de rebus sub ea conditione prædicare possumus, ut antea scimus rem revera ejusmodi esse, cujusmodi illam cogitaverimus, i. e. quatenus cum idea, quam ita contulerimus, sit similis, ut quid de hac, etiam de illa dici possit.

Res sunt, quæ tales, semper singulares, idæque, quæ res repræsentant ut sint, eodem modo se habent, notiones autem instrumentales sunt ea ratione universales, quod æque illi rei, ubi similitudinem sui inveniunt, ac huic, respondent, non tamen quod per se sunt alius indolis ac illæ. Littera semper est singularis quando per se consideratur, sed usus respectu universalis est, quoniam ita in uno verbo scribendo, ac in altero poni potest. Ac, ut puer, in formandis litteris, jam antea, quam quidquam continui scribere incipit, itaque antequam experiendo litterarum in verbis relationes novit, tentare potest, quatenus earum figuræ inter se discrepent aut conveniant; ita omnino Mens valet notiones suas inter se conferre, illas transponere, dividere, componere e. s. p. illarumque relationes observare, antequam sciat an sint res de quibus hæc omnia aliqua ratione prædicari possint, nec ne: sed cum obvenit res, quæ notioni alicui earum respondeat, statim cognitæ sibi habet ejus rei plures relationes, quatenus illas antea inter notiones in abstracto perspexerit, quamquam hæ notiones per se non attineant ad res ut sunt.

3:0 Fuerunt quidem, qui putarent signa externa esse nobis ad cogitandum pernecessaria; attamen res summatim sumpta longe aliter se habet. Pluribus multo notionibus in cogitando utimur, quam quibus signa externa adnexa sunt; quod patet, tam ex ipsa rei indole, quia inter notiones & signa nullus est nexus necessarius, quam ex quotidiana experientia, quæ testatur verba sæpe nos deficere. Cogitationes, si vana verba non faciamus, a verbis longe lateque diverſæ sunt,

quamquam eorum usui ita adfueti sumus, ut cogitationes nostras quasi a tergo insequantur. Sed ejus rei causa credere, verba esse ad cogitandum necessaria, idem omnino est, ac putare, digitum naso imponere esse ad rem accurate perpendendam necessarium, quoniam quisquam eidem adluetus sit, aut ire pedibus ad bene cogitandum, quia Rousseau dicitur ita fecisse, cum opera sua immortalia cogitando elaboraret; e. s. p. Nonne, quæro, nati surdi, hincque muti tam bene cogitant quam illi, qui auditu & usu linguæ fruuntur? aut nonne illi, jam æque bene cogitant, antequam arte, a Petro Pontio Hispano ^{u)} inventa, loqui didicerint, ac postea, quando verba proferre valeant? Sane ita est. Notio enim, quamquam signo externo caret, cogitationi bene inservire potest; signum autem sine notione nullius omnino est pretii. ^{v)}

^{u)} Vide de hoc homine, & de arte surdos & mutos loqui docendi, nec non de aliis, qui de illa arte scripserunt &c. MORHOFII Polyh. Hittor. Lib. II. Cap. III. & Lib. IV. Cap. I.

^{v)} Quod LOCKE (B. IV. Ch. 5. §. 4. &c.) dicit: *That most Men, if not all, in their Thinking and Reasonings within themselves, make use of Words instead of Ideas*, &c. potius meam firmat sententiam, quam veritatem ejus imminuit. Nam, e contextu cogitationum ejus, luculenter patet, illum per *Words* sive Verba hoc loco intelligere non sola verba, sed verba cum notionibus suis instrumentalibus conjuncta, (quamquam hæc notionibus suis instrumentales valde vacuæ & inanes sint); præter quod nullus omnino sensus inesset in verbis, ut dum legimus librum, lingua utique nobis incognita conscriptum.

§. 4.

Ex dictis constat, sequentia in Logicis, ubi regulæ & normæ vere cogitandi tradantur, esse notanda:

1.º Definitiones, quibus notionēs universales determinentur, minime res ipsas determinare; nec ab illis ad res conclusionem valere. Definitio Spiritus,

Spiritus Cartesiana, ut etiam Leibnitii & aliorum, non est pro spiritu, ut in se sit, sumenda, nec inde ratiocinando deductæ propositiones pro veritatibus realibus habendæ. Ex quaque quidem definitione, ut ex unaquaque notione, ex gr. ex notione *Temporis* & *Spatii* Kantianorum, plures, sæpe etiam infinite multas propositiones sive enunciationes deducere possumus, (ut fere omnis eorum doctrina de elementis dynamicis, &c.) sed totum hoc systema propositionum, majore non gaudet veritate, quam definitio sive notio, unde deductum est, & id cum hac, una stat & corrui.

2:0 Quando judicamus, minime duas notiones conjungimus aut separamus, quamquam ita docere videntur fere omnes Logici inde ab Aristotele, usque ad Kiefewetter & ceteros. Nam ea, quæ non, in subiecto judicii, sive idea rei, de qua judicium ferimus, jam insunt, nulla ratione ei subiecto sive rei tribuere possumus, & contra. Nobis judicaturis una tantum idea, scil. illa de qua sit judicandum, opus est; judicare enim idem omnino est, ac animadvertere, cernere, observare, an sit certum aliquid in idea oblata, nec ne. Libenter quidem fateor, sæpissime accidere, ut illud notione quadam universali animo exhibeamus, quod in idea rei quærendum sit; sed ut, in evolvendo lexico sive vocabulario quodam, eo scil. consilio, ut videam an sit in illo vocabulum certum observatum, non possum dici aut vocabulum illud lexico adjicere, aut e lexico excludere, quando locum ejus inspecio, illudque ibi esse, aut non esse video, sed tantum illud invenire vel non invenire; ita quoque in judicando de re quadam, Idem ejus rei nihil adjicimus, nec partem quandam ei adimimus; sed tantum observamus, aut invenimus, utrum insit illud, quod quæramus, in re, an minus. Res vero

longe aliter se habet, quando notionibus instrumentalibus & verbis excipiendum sive exprimendum est nostrum iudicium. Tunc scil. debemus duabus notionibus sive verbis diversis ut: altera, tanquam signo totius ideæ de qua iudicium latum sit, (quæ notio aut terminus sit subiectum enunciationis sive propositionis); altera tanquam ejusdem ideæ partis signo, quam vel inveniendū vel minus, iudicium iuramus, (quæ notio aut terminus est prædicatum enunciationis). Subj. etiam igitur & Prædicatum in propositionibus, aut hæc sint tantum notionibus instrumentalibus intra nos propositæ, aut extra nos verbis sive terminis expositæ, semper sunt diversa, duæ scil. notiones, duoque termini diverſi; sed in mente, quæ iudicat, semper in una idea continentur. Pertinet itaque doctrina de subiecto & prædicato, quatenus pro diversis habentur non ad cogitationem proprie dictam, sed tantum ad notiones instrumentales, quibus idea secunda conficitur, & ad terminos, quibus cogitata nostra extra nos ponimus.

3.º Quando subiectum, in propositione quadam, sumitur cum conditione, vel ubi de illo dicitur omnes & quidam e. s. p. attinet id tantum ad verba sive terminos, raro ad notiones in universum sumtas, nunquam ad ideam realem vel illam, quæ loco realis nobis est, & de qua iudicamus. Subj. etiam iudicii semper est tale, quale per ideam suam est repræsentatum, nam eatenus illud tantum cognoscimus; sed ubi non invenimus notionem instrumentalem aptam ad illam ideam designandam, præsertim verbis certæ linguæ notatam, pluribus notionibus & terminis uti cogimur, si Ideam secundam æqualem primæ facere volumus, & propositionem ei respondentem proferre: ita scil. ut nec plus nec minus debito contineant notiones & verba, quam & co-
rum

rum exemplar in mente contineat, quod est idea, quam vocavimus *primum*. Exempla in omnibus fere libris exstant, ubi de judiciis & propositionibus agitur.

4° Ex modo dictis constat, nulla omnino judicia esse particularia, quamquam ob defectum vocis idoneæ, propositiones particulares existunt. Sed omne iudicium est aut universale, quando subjectum est notio instrumentalis, quoniam quod de notione valet, valet ut notio ipsa, aut singulare, quando ideam realem respicit.

5° Judicia universalia omnia, respectu rerum ipsarum, sunt hypothetica, sive in hypothetica resolvuntur. — In quoque enim eorum quasi dicitur: si res ejusmodi vel hujusmodi est; ita aut aliter se habet. Cum dicimus: in quoque triangulo rectangulo, est quadratum lateris angulo recto oppositi, æquale quadratis ceterorum laterum; nihil aliud dicimus, quam: *Si* obvenit vel *cum* obvenit triangulum rectangulum &c. Quod etiam est quasi criterium, quo possumus distinguere judicia universalia, h. e. de notionibus instrumentalibus tantum lata, a judiciis, quæ res spectant. — Idque adeo, ut etiam valeat de judiciis maxime universalibus, nullis omnino exceptis, ut de principio contradictionis, quod recte his verbis exponi potest: *Si quid est, non potest idem simul non esse*: sed aliquid esse, hinc non sequitur.

6° Distinctio, quam inter Judicia analytica & synthetica fecerunt, & tanti æstimaverunt quidam Philosophi, respicit tantum verba, non cogitata, minime res ipsas. Judicia per se non sunt nisi analytica; nam in omni iudicio tantum observamus, utrum sit certum aliquid in Idea oblata, nec ne. Sed quando, per notionem instrumentalem & verba, iudicium nostrum exponere volumus, maxime interest, qualibus notionibus &

verbis uti aut possum aut velim. Scil. in penuria notionis aptæ, cui verbum sive signum externum debitum subnexum sit, notionem, cum verbo suo, minus aptam, adhibemus, quæ aut minus, aut magis debito continet. V. gr. ex Ornithologia accepi notionem generis cujusdam avis, quæ notio plures partes sive notas non habet, quam quæ ad rostrum avis pertinent, & ita sunt comparatæ, ut avem ejus generis ex his notis, ut ex signo aut numero quodam imposito, quasi esset nomen avis in rostro ejus inscriptum, agnoscere possum, quando mihi in re obvenit. Videns vero avem, non solum rostrum ejus video, sed multa etiam alia ei propria, ut magnitudinem, colorem, figuram & situm partium, & plura ad illam, genusque illius pertinentia; sed cum illam describere volo, non est mihi cum aliis hominibus alia notio & nomen commune, quam illa & illud, quod in Ornithologia legi, quo uti possum, quando alios certiores facere volo, de qua ave loquar. Tum certe non nisi propositionibus syntheticis meam mentem aperire possum; scil. nihil eorum, quæ de illa ave dico, est in notione ejus, aut sub nomine antea comprehensum; tamen in mente mea nihil adpono, quod non in idea avis reali jam insit, e. l. p. Quis etiam est, qui non intelligat, nos una lingua, per propositionem analyticam idem judicium efferre posse, quod, quando alia usi sumus lingua, per propositionem syntheticam prolaturum fuerit?

Etiam in universalissimis & maxime necessariis propositionibus & judiciis res eadem est & manet. Quod de nihilo & aliquo prædicamus, in ideis eorum certe esse debet; & unde hæc ideæ, nisi inde, unde omnium rerum ideas hausimus, nempe ex experientia? Cum igitur res ut extensas & durantes experimur, sane non extensionem nec durationem illis adjicimus, sed illam ac hanc simul cum rebus ipsis accipimus,

For-

Forſitan erunt, qui mihi hoc dicenti rideant, quia a-
mant dicere, certa prædicata ex ipſa facultate noſtra co-
gnoſcendi oriri, & ipſo uſu ejus facultatis, objectis ad-
jici, itaque non ad objecta pertinere, niſi quatenus a no-
bis cogitentur aut percipiantur. Sed cum his alio loco
diſputatio eſt inſtituenda. Interim obſervandum eſt:

7.º Concluſionem reſpectu originis idearum vale-
re non a parte ante, ſed tantum a parte poſt (ut
ajunt Scholaſtici). Data idea reali, animadvertere &
propoſitionibus exponere quidem poſſumus ea, quæ in
illa idea continentur, ideam vero ipſam creare, nobis
non eſt datum, nec ab illa ad originem partium ejus
concluſio valet, niſi quatenus in ipſæ ideæ ortu data &
manifeſta eſt. Data quoque nozione univerſali, cogitan-
do poſſumus relationes ejus ad alias noções animadver-
tere, & alias ſub illa ratiocinando ſubſumere; ſed poſtu-
lare aliquid univerſalioris tanquam veri & certi, conclu-
dendo ab illa, eſt ſtulti non ſani hominis; nam non ve-
ritas ſed tantum hypotheſis incerta ea ratione elici po-
teſt. — Si igitur ineſſent duo omnino diverſa in obje-
ctis obvenientibus, ſive potius in ideis eorum, alterum
ſcil. abſolute univerſale & neceſſarium, alterum vero non
niſi ſingulare & accidentale; certe poſſemus illis iſto
modo uti, quo omnibus no­tionibus cogitantes utimur,
ſed ad originem illorum ab illis concludere non eſt li-
citur. Nam pone quod datum eſt in re, non niſi ope
no­tionum inſtrumentalium venire quodammodo poſſumus,
& in illis nihil realis, omnino ſecundum tritam illam re-
gulam: *poſito conſequenti, non ponitur antecedeñs*, ſed
tantum fruſtra poſtulari poteſt x). Quare nihil eſt quod
dicant ſpatium non ad res ipſas, ſed tantum ad noſtram
ſenſualitatem attinere, uſque dum quiſpiam videat ideam
ſpatii revera e ſenſualitate noſtra oriri, i. e. uſque dum

experiendo, & non tantum concludendo, id invenerit, quod certe adhuc nemini contigit.

x) Nam pro certo a priori haberi non potest, tertium non dari posse.

§. 5.

Ars disputandi, five Dialectica veterum, mater fuit Logices, ut hæc adhuc inter nos vivit vigetque, & filia os & vultum matris nobis adhuc ostendit. Ut vero cognitum habemus, quantum ars disputatoria, qua alius aliorum dicta refutare, suaque defendere & demonstrare valeat, a Sophistis græcis, ut etiam a multis sectæ megaricæ asceclis, & pluribus adhuc apud veteres, elaborata & fere perfecta fuit; ita quoque constat, cunctam hanc artem illorum, verba tantum & notiones instrumentales respexisse. Videas, si de hac re dubites, eorum nugas, syllogismos cornutos, occultos, mentientes, calvos &c. apud illos, qui de hac re scripserunt y), & facile concedas, Dialecticam illorum, non rerum cognitionem, nec veri inventionem, sed solum sententiarum suarum, pro lubitu acceptarum, defensionem artificiosam spectasse. Disputabant de rebus, non ut cognitionem rei exponerent, sed ut aliorum dicta refutarent, & ut in castris armis, ita in philosophia syllogismis, adversarium suum vincerent, & vanam victoris gloriam asportarent. Omnia hominis causa; nihil veritatis.

y) E. gr. apud BRUCKERUM Hist. crit. Philos. Tom. I pag. 613 & 614.

Quando vero boni viri, sua, veritatis ipsius causa, cogitata, aliis tradere, illaque contra fallacia ratiocinia sophistarum defendere, voluerunt, necessarium illis fuit, nugis eorum nudare, & regulas inquirere & exponere, ad quas verba

ba

ba & notiones, quibus ea, quæ cognoscunt homines, cum aliis communicare velint, ordinanda & redigenda sint; ut non solum impetus adversariarum sustinere, eorum conamina decipientia avertere & funditus evertere, sed etiam alios, auditores & lectores, de veritate dictorum evincere, possent. Id quod nemini, ut Aristoteli, contigit. Invenit illè modum, quo verba inter se conjungere debemus, ut, cum de primis præmissis conveniat inter homines, nihil sane contra illa dici possit, sed omnes illis concedere cogantur. Scil. observavit in eo efficiendo opus esse tribus rebus & operationibus: primo: *verbis*, quibus eandem notionem adnexam habemus, secundo: *propositionibus* sive judiciis, in quibus duæ notiones sive verba aut conjunguntur affirmando, aut separantur negando; & tertio: *Syllogismis*, quorum ope propositiones ita inter se connecti possunt, ut tertium judicium, respectu terminorum, ex duobus certo eliciatur. Sed intelligens, hoc modo & ordine incipiendum esse ab universalissimis, quæ inter omnes constarent, & quæ propterea nulla egerent demonstratione, quæsit & investigavit notiones universalissimas, quas categoriarum nomine insignivit &c. En originem Logices artis! sane artis nomine dignæ; quia mechanicam tantum quandam terminorum & notionum structuram, æque ac grammatica, docet. — Hinc omnia præcepta de Definitionibus, Axiomatibus, Postulatis, Propositionibus, Syllogismis, Demonstrationibus, Scientia, Vero, & Certo, in logica obvenientia. Quæ vero omnia, ut illa ibidem exstant, utique non respiciunt cognitionem & veritatem, uti mox exponam, sed cognitionis expositionem & defensionem; ut recte caput ultimum logices agat de disputatione, ut sine totius operis,

Mirum non est, quod Aristoteles, Artis suæ novitate & certitudine captus, ei ita indulsit, ut illam pro fonte omnis certi & veri haberet & exclamaret; sed maxime est mirandum, homines hætenus verum ejus pretium non perspexisse;

te; cum jam Epicurus tantopere de hac re in sua canonica monuisset *), & Stoici, totam philosophiam cum ovo comparantes, quasi inspiratione quadam, Logicam cum putamine sive testa contulissent, physicam autem & ethicam cum albumine & vitello; &) scil. defensio philosophiæ in illa nititur, non philosophia ipsa. Quod ut clarius eluceat observanda sunt, quæ sequuntur.

*) Conf. CHR. A. HEUMANNI Conspect. Reip. Litt. Cap. V. §. XXVI.

b) Guillelm. Du Val incipit Præfationem suæ Synopses anal. univ. doctrinæ peripath. (P. II.) his verbis: "Præclare quidem & meo iudicio sapienter Stoicæ disciplinæ principes, Philosophiam, ejusque partes varias populari quadam ratione, atque ut loquitur passim Aristoteles, *ὡς τὸ ὄν*, describere olim aggressi, eam triplici potissimum imagine ac similitudine, Agri scil. Ovi & Animalis, expresferunt. Cum enim illi totam Philosophiam dicerent esse veluti pulcherrimum quendam & feracissimum agrum, multis quidem refertum flosculis & fructibus, sed forti sepimento undique circumvallatum; *sepem quidem agebant esse Dialecticam*; terram vero, flores, & arbores, Physicam; fructus denique, Ethicam. De ovo itidem. Sic enim illi cum ovo posse Philosophiam comparari dicebant, ut exterior pars, id est, *putamen sive testa*, Logicam; albumen Ethicam; interior vero pars, i. e. vitellus, Physicam referre videretur. Cum animali autem longe perfectius ac elegantius. Ossa enim & nervos esse Logicam (en falsam imaginem! dicere debuerant: cutem, pilos, dentes; ungues & cornua esse Logicam); partes carnosas &c. Ethicam; animam vero Physicam &c."

1:0 Quod de ideis s. notionibus, ut clavis, distinctis &c. & de terminis Logica docet, pertinet tantum ad id, ut fingatur certa notio certo verbo; quoniam frustra & vana est omnis disputatio, nisi antea inter disputantes de verbis eorumque significatione convenit. Hinc *Definitiones*, pro fundamentis veritatis, consideratæ. Per se vero patet, nullam ideam rei, ut rei, veram definiendo oriri, sed tantum communicari & verbo affigi. Rem antea cognoscamus quam de nomine ejus convenire possumus, necesse est; nec potest ali-

quid,

quid, definitionibus superstructum, pro vero certe haberi, antequam ostensum est, rem definitioni respondere; quod extra totam artem logicam percipi debet.

2:o *Propositiones & judicia*, ut in Logica sumuntur, plane non attinent ad cognitionem, sed tantum ad notiones instrumentales & verba; i. e. ad cognitionis expositionem. Prædicati de Subjecto affirmatio & negatio, si non sit analytica, vera est, non ex propositione ipsa, sed ex cognitione extra propositionem: ut ex supra dictis luculenter liquet.

3:o *Axiomata & Postulata* etiam spectant demonstrationem, qua alios convincere possumus de veritate eorum, quæ statuimus esse vera, sed non ipsam veri cognitionem. Quando ideam rei certæ teneo, in eo casu eodem omnino modo video totam rem omnibus suis partibus esse æqualem, utique quomodo id de ente prædicamus; illud quoque certum est per se, non axiomatis causa: & sic res se habet in omni casu. Axiomati igitur nullum omnino aliud est pretium, quam ut exprimat aliquid, de quo antea convenire possumus, quam ad certi argumenti expositionem nos accingamus, ut scilicet non in casu certo id negari possit, quod in universum antea concessum fuerit.

4:o Idem etiam valet de *Syllogismis* & de omni demonstratione, quod ex eo etiam clare elucet, quod nihil inest in legitima conclusione, quod non jam datum est in præmissis, & de his antea est conveniendum, quam conclusio legitime elici potest.

5:o Tota igitur *hac arte* nihil novæ cognitionis nec veri invenire possumus, sed tantum ea, quæ inventa habemus, cum aliis communicare: demonstrando nempe nihil novi invenitur, sed tantum exponitur & defenditur. Quid inde? nonne ultimum principium communicationis sive expressionis

cogitationum & cognitorum investigarunt Philosophi, quando de *ultimo principio veri* & cognitionis locuti sunt? Utique, En nubem pro Iulone!

6° *Scientia* etiam, qualis ex mente plurimorum philosophantium est, communicationem, qua alios participes nostræ cognitionis reddere volumus, spectat, non res cognitæ: quod ipsa definitio *Scientiæ*, qua sumitur pro habitu demonstrandi ea quæ affirmantur & negantur, docet. Ille *scit*, inquit, qui causas eorum, quæ dicit, exponere, h. e. dicta sua demonstrare, valet. aa).

aa) Verum quidem est, veritatem vere posse demonstrari; sed aliud est cognoscere veritatem: aliud est illam demonstrare. Demonstrata sunt multa falsa. Demonstratio est veritatis expositio, ut alii etiam illam cernant. Veritatis cognitio illi utique præcedere debet.

7° Logica igitur ita sumpta non spectat rationem, quatenus in investigando vero & reddendo sibi incognita cognita, i. e. in cognitione vera augenda, versatur; sed tantum docet expositionem, rationi consentaneam, eorum, quæ cognita sunt, & de quorum veritate alios certiores facere volumus. Est itaque Logica soror Grammaticæ; & illa ita pertinet ad notiones instrumentales, ut hæc ad verba, verborumque construendorum regulas: — certe, quod do libenter, utraque est maximæ necessitatis, ut existat communicatio inter homines; sed frustra studemus Logices ope, ut etiam Grammatices, incognitum cognoscere, nec verum invenire, nisi quatenus jam lateat in scriptis philosophantium, & inde depromi possit. Logices ope, & hoc est usus ejus practicus, possumus ea, quæ jam cognoscimus etiam aliis cognita reddere, & ex aliorum scriptis & verbis nobis ea vindicare, quæ dicere voluerint; aut, ex insequentia notionum in illis obveniente, de iisdem dicere: aut verum non cognitum habent, aut artem, bene exprimendi cogitata & cognita verbis, fatis non callent.

Unde

Unde igitur cognitio & veritas? — ex rebus ipsis. Quomodo vero ex illis? experiendo. — Frustra demonstras, frustra quæris verum, nisi quatenus res ipsas cernere, & ad illas formare potes, cognitionem tuam. Cogitando potes quidem relationes rerum possibiles, interdum etiam veras, detegere, sed id eatenus tantum, quatenus jam in ideis datæ sunt, ut tibi tantum restet illas animadvertere. Frustra quæris ultimum veri principium, usque dum tuo jure dicere possis: ita expertus sum: experiendo novi hoc oriri ex facultate cognoscendi, illud sensuum ope, & s. p. Frustra e notionibus universalibus aliquid reale haurire volumus; sunt enim omnes instrumentales: vere reales solum ex ipsis rebus trahuntur: inserviunt scilicet illæ cogitationi & communicationi, non cognitioni, nec veritati. Frustra dicis: hoc est necessarium. Est quidem; sed tantum quatenus res sub illis notionibus subsumi possunt. Frustra etiam dicis: hoc valet de omni cognoscibili: nam quod de omnibus ita prædicari potest, in notione cognoscibilis jam latet, & simul cum illa ex experientia deducitur; sed quæ, qualisque experientia?

§. 6.

In Philosophia igitur, ubi de natura cognitionis, de primo principio veri & certi, de scientia rerum, veraque earum indole cognoscenda &c. disputatur, pernecessarium est, notionum pretium tantum instrumentale observare, sibi que familiare reddere, quia aliter errores perniciosissimi evitari non possunt. Si fundamentum omnis cognitionis, omnis veri & certi quærimus, comparando & tractando notiones universales sive instrumentales, hypothesin quandam quidem extruere possumus, veram autem mentis naturam, verumque veræ cognitionis principium inde depromere non possumus. Nam in illis nihil realitatis. Notionibus quidem possumus uti circa res, si jam nobis notum sit, illas esse, illas ita vel aliter esse formatas, &c, sed ad cognitionem eorum, quæ in ideis

realibus non jam continentur, & ex illis, conferendo, & considerando, elici possunt, usu ejusmodi notionum nunquam e-
 vehi possumus. Hoc loco vero exponere possum, nec ratio-
 nem, qua ideas reales accipimus, nec modos, quibus oriun-
 tur omnes notiones universales: nec est hic necessarium. Sed
 observandum omnino est, pretium cognitionis (si veritatem ob-
 jectivam sive realem, non mere logicam s. convenientiam
 notionum inter se, hoc vocabulo insignitam esse intelligis)
 haudquaquam posse notionibus talibus tractandis magis elici,
 quam compositione verborum grammatica. Omnis ergo de-
 monstratio per notiones universales, omnis ex illis conclusio,
 quamquam sit maxima arte & industria facta, nihil ad princi-
 pium Philosophiæ invenendum adjuvare potest. Dato quidem
 principio vero, datis notionibus veris, veras quoque conse-
 quentias arte logica inde trahere valemus; sed veritatem
 principiorum, realemque cognitionem: extra seriem notionum
 instrumentalium necessario querendam esse, quisque sanus vi-
 deat. Qui enim in regione notionum universalium incipit, no-
 tiones tantum meras habebit, & inveniet, nihilque realis nec
 absolute veri ex illis eruere poterit.

§. 7.

Qui indolem notionum instrumentalium ita vere intelli-
 git, qui videt illas pretio reali per se omnino destitutas, non
 nisi formalem & hypotheticam rerum relationem tradere vel
 ostendere posse, — totamque rerum cognitionem, quæ sint
 res, quales sint, quatenus hoc vel illud, ita aut aliter sint,
 nullo modo ab illis pendere *bb)*; sed tantum relationes
 rerum methodo quasi compendiarie investigari; non,
 quod ex cognitione rerum diversarum hauriri non possint,
 sed tantum, quod jam hac ratione semel facere possumus ea,
 quæ

quæ alias toties eslet denuo faciendâ, quoties res ejusmodi occurreret: — quî, inquam, hanc notionum indolem recte intelligit, non desistet mirari, Philosophos adeo hanc materiam neglexisse, ut plerique eorum fere nihil de illa cogitarent: & cum omnis scientia rerum, omnis veritas, omnis cognitio, quæ non vacuis & inanibus constet ideis, non ex notionibus instrumentalibus, sed ex rebus ipsîs, ex natura entis cognoscentis, ex indole nexus inter mentem & res quas percipiamus & sciamus, deducenda sit; certe quærendum est, cur philosophi tanta opera, totque moliminibus, veritatem & cognitionem veri in ideis meris quæriverint; cur tanti fecerint notionum instrumentalium tractationem, ut facultates mentis, ad illam pertinentes, longe majoris haberent, quam illas, quibus res ipsas cognoscamus, quatenus eas cognoscere possumus: idque adeo; ut facultatem nostram cognoscendi, ejus rei causâ, in superiorem & inferiorem dividerent *cc*). Quod, me iudice, est facere idem, quod ille faceret, qui majoris pretii haberet tabulas male pictas, quam homines veros & mundum ipsum, eam solum ob causam, quod illas videret intra cubiculum in pariete pendentes, hos vero non nisi quatenus aut per ostium introirent aut per fenestram videri possent — vel quod tabulæ ejus tam male essent pictæ, ut æque bene hunc ac illum hominem, hunc arborem ac illum repræsentarent: — & quid risu dignius! Sed videmus hic, quasi in speculo, causam, cur omnis fere Philosophia ad Idealismum aut Scepticismum (ut dicunt) tetenderit; nam, ut jam observatum est, qui meris notionibus philosophatur, nunquam philosophiam rerum existentium invenire potest.

bb) Dicat fortasse aliquis: pendunt quidem; non potest res sensibus percipi, nisi in spatio: recte! sed ita ut res visibilis non potest videri nisi luce collustrata: inest id, quod poscitur, jam in notione rei & visibilis.

cc) Exempla exstant apud fere omnes, qui de anima humana ejusque facultatibus scripserunt.

Ut vero hæc non videantur minus vere dicta, historia philosophematum consulenda est, videndumque, quid ex omissione hujus observationis sequutum sit apud veritatis studiosos.

Xenophanes, ceterique Eleatici, quippe qui ultimum verum notionum instrumentalium non cognoverunt, sed istas pro realibus sumserunt, cognitionem, quam experiendo colligimus, quam sensuum ope & conscientia interna ex rebus ipsis, quatenus a nobis non pendent, haurimus, contemserunt, & mundum alium, ex inanibus notionibus extructum, imaginati sunt. — Plato indolem notionum instrumentalium veram, adeo non observavit, ut illas esse ex origine quadam divina, ideoque præ realibus, quas parvi admodum fecerit, ponendas putaret; unde omnes Academiæ opiniones & cogitata de certo & incerto, de vero & falso &c. — Aristoteles, qui, ut jam dixi, docet nos ex notionibus universalioribus, usque ad notiones singulares veritates logicas deducere; qui docet nos demonstrare; qui nobis tradit summa genera in categoriis suis; ille tamen omittit accurate quærere fundamentum & pretium notionum universalium, atque principium veritatis realis, *dd*) Aristotelis vestigiis insisterunt Scholastici; sed fere id quæsierunt in verbis, quod ille tamen in notionibus instrumentalibus. Fr. Baco de Verulamio ad res ipsas quidem considerandas invitaverat homines; nihilo tamen minus Cartesius nihil certi, nisi ex notione Dei, comparari posse docebat; quasi esset hæc notio idem ac ipsa natura entis perfectissimi; ut etiam ex notione spiritus & corporis, non ex re, sed ex definitione sumta, omnem suam, de cognitionis nostræ & rerum externarum indole doctrinam haurit. Locke, qui optime hujus methodi difficultatem agnovit, aliamque utique viam in veritate investiganda esse sequendam intellexit, experientia duce Philosophiam suam elaboravit; sed nimis premendo vestigia ejus (ducis sui experientiæ), cognitionem demon-

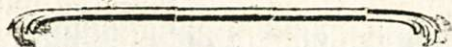
monstrativam fere omisit, & scientiam cognitionis humanæ universalem, non solum non ipse dedit, sed etiam impossibilem effecit; quia summas notiones, illasque universalissimas & necessarias, ita ab experientia deducendas esse statuit, ut abstrahendo ab omnibus diversis perceptionibus, non fere aliter ac in Arithmetica summa ab addendis, existerent. Loquitur de æternitate, de impenititate spatii e. f. p. quali revera essent; loquitur de conditionibus existentiae, e. f. p. & tamen putat nos experiendo ita concipere illarum notionum & idearum necessitatem, ac si sensibus caperemus immensitatem, & conditiones, sub quibus res esse possint. Itaque debita disquisitione de origine harum idearum & notionum neglecta, omnem cognitionem rerum, quæ extra experientiae directæ orbem sitæ sunt, ruere fecit. — Leibnitijs vero, & cum eo Wolf, viam a Cartesio stratam incescit, & ex notionibus universalibus philosophiam rerum & cognitionis elicere voluit. Definitiones Entis Compositi & Simplicis illi fuerunt fundamenti loco; hisque superstruxit omnem suam theoriam de indole cognitionis, de Ente summe perfecto, de mundo & rebus externis: ex his quoque deduxit suam Monadologiam, Harmoniam præstabilitam &c. — Et Cel Immanuel Kant, quamquam postea tot, tantisque argumentis demonstravit, nos ex notionibus nostris, nihil utique de rebus extra experientiam nostram sitis, scire posse, nec ad naturam rerum suprasensualem quodam jure concludere: quamquam, inquam hoc maximopere in mentem lectoris inculcare studet; tamen, ut mihi quidem videtur, in struendo fundamento systematis sui, ipse ex notionibus meris, ad normas logicas connexis, totum systema fundavit, & ita, contra regulas veritatis inquirendæ, pro principio omnis cognitionis dijudicandæ ponit: *ea omnia esse nobis a priori in ipsa nostra cognitionis facultate data, quæ in cognitione nostra absolute universalia & necessaria sunt*; itaque ideæ Spatii & Temporis, atque notiones, quas sub nomine categoriarum recensuit. Quod minime fecisset, si

ad veram notionum nostrarum naturam ita attendisset, ut vidisset, ex illis nihil magis ad indolem facultatis cognoscendi, quam ad rerum externarum naturam, concludi posse, *ee*) antequam pretium earum, ex primo cognitionis & veritatis principio, ut cognito, haustum, cognoscere queat Philosophus.

dd) TENNEMANN (Gesch. d. Philos. Th. III. pag. 98) *Aristoteles*, inquit, beging also den Fehler, dass er der Demonstration einen Werth beilegte, den sie nicht hat, noch haben kann. Anstatt sie für nichts weiter, als für die logische Beweisart zu halten, wobei man von aller Beziehung auf Objecte abstrahirt; und nur auf die Form des Denkens achtet, betrachte er sie als das Mittel, zum objectiven Wissen zu gelangen, &c. (conf. CHR. AUG. HEUMANNI Consp. Reipubl. Litter. l. c.) *Aristoteles* docet quidem constanter, nihil esse in substantia secunda, i. e. in genere & specie, quod non ante sit in substantia prima, sive individuo; sed de methodo, qua ad veram cognitionem substantiarum primarum pervenire possimus, nihil fere dicit; nec criterium quaerit, quo adhibendo veritas realis percipi potest.

ee) FR. BOUTERWEK dicit quidem (Anfangsgr. der Specul. Philos. pag. 182. §. 368): Will man aber diese Form (die Form des äussern Sinnes) als besondere Natur des erkennenden Subjects ansehen, als ob sich nach dieser besondern Natur des Subjects die besondern Naturen der Objecte, als etwas für sich Bestehendes, richten und bequemen müßten, um vorstellbar zu werden, so setzt man da Behauptungen voraus, die noch einer ganz andern Prüfung bedürfen. Denn woher wissen wir in mehr als sinnlicher Bedeutung etwas von einer besondern Natur des erkennenden Subjects und von besondern Naturen der erkannten Objecte? ibidem pag. 186. §. 366): Aber auch mit dieser Theorie der Zeit gewinnen wir nicht die geringste Kenntniß von einer besondern Natur des erkennenden Subjects, der die Zeit gleichsam objectiv inhärrte. Wir wissen nichts weiter von dem Grunde dieser Vorstellung, als dass er eine der Bedingungen unsers menschlichen Daseyns ist, denen wir uns unterwerfen müssen. Ita dicens, videtur quidem perspicere ea, quae attulit, verum non est quaestio, in quo inhæreant spatium & tempus, ut in objecto, sed unde representationes Spatii & Temporis hauriantur: scil. utrum simul cum representationibus rerum extrinsecus in mentem inrumpant, aut

aut intra mentem oriantur; utrum tantum pertineant ad facultatem cognoscendi, aut ad objecta cognitionis. Si vero quis dicat: est notio Spatii forma sensus externi; quia omnia, quæ per sensum externum excipiuntur, in Spatio esse debent; is sane nihil aliud dicit, quam, incognitum esse; quid sit Spatium, aut quare universale & necessarium sit, h. e. nihil omnino aliud ille dicit, quam Spatium esse universale & necessarium; quod sane nihil explicat.

Errata corrigenda.

Pag. 2, lin. 1. est pernesariam leg. pernecesariam. Lin. 28, *common* — leg. *common*. Pag. 5, lin. 26, *eiden* leg. *επισκοποι*. Pag. 7, lin. 20. DES leg. DER. Pag. 9, lin. 6. cognoscamus leg. cognoscamus. Lin. 13. igitur actus, leg. igitur est actus. Pag. 10, lin. 9. *habet in paucis exempl. tout pro tout*; lin. 12. ANFANHSGR. pro ANFANGSGR. & lin. 25; PHILOSOPHISCHE pro PHILOSOPHISCHE. Pag. 11, lin. 14, *ähnlich*, leg. *ähnlich*, lin. 30. *deleatur punctum post Erkenntnis*. Pag. 14 lin. 11, *est infinitum pro infinitum*. Pag. 15 lin. 9. *habet in paucis. exempl. rursus pro rursus*. Pag. 16 lin. 29. *est quasi res; essent pro quali res essent*; Pag. 19, lin. 4, *deest signum parentheses. post C.* Lin. 7. *est. equus sed debet esse equus*. Lin. 31, *obvenit II*, leg. *II*. Pag. 22 lin. 31, *pro proferre lege proferre*. Pag. 24 *ipse numerus paginae falso est 32*. Pag. 31, lin. 22 & 23; *est internam lege internum*. Pag. 39 lin. *ultima; lege dum ex pro dum ex*. Pag. 42, lin. 10. *occurrit b) (id. lege x)*.